

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH
BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA BOHEMISTIKY**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

HISTORICKÉ PRÓZY SOFIE PODLIPSKÉ

Vedoucí práce: prof. PhDr. Dalibor Tureček, DSc.

Jméno: Jitka Vikturnová

Obor: Bohemistika

Ročník: 3. ročník

2016

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 4. května 2016

.....

Jitka Vikturnová

Poděkování

Děkuji prof. PhDr. Daliboru Turečkovi, DSc. za milý a vstřícný přístup, za všechny cenné rady a připomínky, které mi uděloval a též za čas, který mi věnoval.

Poděkovat bych chtěla také své rodině, která mě po celou dobu podporovala.

ANOTACE

Bakalářská práce se v první části zabývá životem, veřejnými aktivitami a literární tvorbou Sofie Podlipské. Druhá část je tvořena analýzou díla Horymír Neumětelský.

V první části práce je pozornost věnována životu, dále působení spisovatelky v ženských organizacích, osvětové činnosti a zásluhám na vzdělávání dívek a žen. Práce ukazuje rozsáhlou literární tvorbu, která kromě povídek, románů či novel obsahuje též přednášky, loutkové hry pro děti a překlady.

Práce obsahuje kapitolu věnovanou realismu, realistickému románu, rozvoji kulturního života v 60. letech či kapitolu o vlivu Sofie Podlipské na další autory.

Druhou část práce tvoří analýza povídky Horymír Neumětelský, která zpracovává motiv známý ze Starých českých pověstí.

Klíčová slova: devatenácté století; realismus; próza; motiv; osvětová činnost; realistický román; pověst; povídka; Podlipská; Horymír Neumětelský; Alois Jirásek; Václav Hájek z Libočan

ANNOTATION

The first part of the bachelor thesis is dedicated to the biography, public life and literary work of Sofie Podlipská. The second part introduces an analysis of the work Horymír Neumětelský.

The main focus of the first part is Podlipská's life, her activities in women's organizations and the role she played in the education of women. The thesis also presents the literary lifework that consists of not only short stories, novels, novellas, but also lectures, puppet plays and translations.

A chapter devoted to the realism, realistic novel and the development of the cultural life in the '60s is also included as well as a chapter about the influence of Podlipská on other authors.

In the second part the short story Horymír Neumětelský, which elaborates the motive known from Ancient Bohemian Legends (*Staré pověsti české*), is analysed.

Key words: 19th century, realism, prose, public education, realistic novel, legend, short story, Podlipská, Horymír Neumětelský, Alois Jirásek, Václav Hájek z Libočan

OBSAH

1. ÚVOD	7
2. OBECNÝ ÚVOD	9
2.1 Rozvoj kulturního života v šedesátých letech.....	10
2.2 Realistický román v českém prostředí	13
3. SOFIE PODLIPSKÁ.....	15
4. ÚSILÍ O ROZVINUTÍ ČESKÉHO ROMÁNU	22
5. JMÉNO SOFIE PODLIPSKÉ V PUBLIKACÍCH A PERIODIKÁCH	24
6. SOFIE PODLIPSKÁ A JEJÍ VLIV NA DALŠÍ AUTORY	27
7. HORYMÍR NEUMĚTELSKÝ A STARÉ POVĚSTI ČESKÉ	31
8. ANALÝZA POVÍDKY HORYMÍR NEUMĚTELSKÝ	43
ZÁVĚR	47
BIBLIOGRAFIE.....	50

1. ÚVOD

Sofie Podlipská se do české literatury zapsala jako skvělá romanciérka a jedna z prvních vzdělaných a samostatně činných žen. Dnešní mladá generace už tuto obdivuhodnou spisovatelku takřka nezná, neboť její jméno bývá neprávem opomenuto, a to nejen v učebnicích. Ve své době byla opěvovanou spisovatelkou, ale též silnou a emancipovanou ženou, která se podílela na osvětové činnosti a práci v ženských organizacích jako byl např. *Americký klub dam* či *Ochrana opuštěných a zanedbaných dívek*. Její tvorba čítá množství novel, povídek, románů, dětských a vychovatelských spisů či přednášek. Věnovala se též překladové činnosti. Překládala, mimo jiné, díla George Sandové. Podlipská se stýkala s význačným autory 19. století jako byli Jaroslav Vrchlický, Eliška Krásnohorská, Jan Neruda, či Vítězslav Hálek.

První část práce se zabývá životem, dílem a kulturními činnostmi Sofie Podlipské, dále pak možným vymezením pojmu literárního realismu v 19. století, zejména s přihlédnutím k jeho specifickému způsobu uchopení jedince a společnosti. Zabývat se alespoň stručně budeme i otázkami genologickými, tedy problematikou realistického románu, specificky ovšem v českém prostředí, s nímž se pojí jména Karoliny Světlé, Karla Václava Raise, Terézy Novákové či Aloise Jiráska. Dále se zaměříme i na rozvoj kulturního života v 60. letech, v němž velkou roli hrál almanach *Máj*. Všechny právě uvedené skutečnosti tvořily souřadnice a rámce, v nichž vznikalo i bylo prvotně vnímáno, dílo Sofie Podlipské a nemohou tedy zůstat nedotčeny, ačkoli ani v teoretických ani v historických otázkách naše práce nemůže znamenat řešení speciálních problémů.

Druhá část práce je zaměřena na analýzu povídky *Horymír Neumětelský*, v níž Podlipská využila látku známou ze starých českých kronik a v konci 19. století mimořádně úspěšně aktualizovanou především *Starými pověstmi českými* Aloise Jiráska. Zaměříme se především na porovnání odlišných, či naopak shodných motivů u Podlipské a Jiráska. Zejména se budeme zabývat textem Sofie Podlipské, která se námětem staré české pověsti pouze volně inspirovala a vytvořila poutavý příběh, jenž je naprosto specifický, neboť autorka představila postavu Horymíra ve zcela jiném světle. Věnovat se budeme jednotlivým parametrům narativního světa příslušného textu: nejprve rámcovému obrysu děje povídky, poté její kompozici, způsobům stylizace času či dějového napětí. Povšimneme si též užívání obrazných pojmenování, přívlastků

či složenin, a to zejména při popisu české krajiny: literární postupy tu totiž nemají jen funkci ideografickou, ale i specificky poetickou, tedy estetickou. Pozornost budeme ale věnovat i typologii literárních postav, konkrétně charakteristice hlavních postav Horymíra, Šemíka a Křesomysla. V neposlední řadě pak zmíníme i typ a pozici vypravěče.

Ukotvujícími souřadnicemi naší analýzy a interpretace, bude pohled do dobové recepce textů Sofie Podlipské i do jejich literárně historického hodnocení. Naše stanovisko se tak bude nalézat na pomyslném rozhraní, mezi recepční estetikou a naratologicky zaměřenou analýzou.

2. OBECNÝ ÚVOD

Kolem poloviny devatenáctého století do diskuzí o literatuře vstupuje pojem realismus. Realismus poukazuje na změny, kterými společnost v 19. století procházela. Je spojen s rozvojem výrobních vztahů, jež se objevují v Evropě a souvisí se zaváděním nových výrobních technologií, což ovlivňuje skladbu a sociální vztahy do takové míry, že dochází k proměně celého společenského světa. Pro utváření realismu jako uměleckého směru, je společenská dimenze velmi důležitá. Svým zájmem o analýzu a interpretaci společnosti se realismus pojí s humanismem - který pozornost zaměřuje na člověka, lidství a vztah k dalším jedincům – a také s osvícenským racionalismem, který měl vliv na formování myšlenkových pozic, jež jsou pozitivisticky orientované. Společnost v 19. století se sama emancipovala natolik, že byla považována za hodnotný objekt, který byl umělecky zobrazován. Proměna společnosti plynula z demokratizačních pohybů v ní samé, přičemž tyto pohyby souvisejí s konkrétní společenskou třídou, která se tradičně označuje jako střední a jejíž vznik je spojen s migrací a taktéž s ekonomickými přesuny v určitém stadiu rozvoje této buržoazní společnosti. Tato vrstva společnosti přistupuje novým způsobem ke vzdělání, tvůrčí a čtenářský zájem obrací k realitě své každodenní zkušenosti a nově nahlíží také na umění. Dochází k zásadnímu posunu ve funkční dominantě umění do oblasti *epistemologicko-edukační*. Umění odpovídá nutnosti vyrovnat se se společenskými změnami, nutnosti okolní realitě porozumět a vyvodit nová morální pravidla. Jak praví Georg Lukács: „Nový styl vzniká z nutnosti náležitě zobrazení nové tvářnosti společenského života“ (Lukács 1956: 202).

Střední třída nabývá kupní síly, a to do té míry, že se spolupodílí na vzniku realistického románu – základního žánru literárního realismu. Jak říká Pam Morris: „Romány byly prvními literárními produkty, které objevily masový trh“ (Morris 2005: 4).

U střední třídy se demokratizační tendence realistického románu nezastavují, ale pokračují v produkci i v tematice. Od počátku existuje v úvahách o realismu požadavek románu o lidu a pro lid. Demokratizační tendence realistického románu jsou završeny obratem k širokým vrstvám čtenářstva.

Realismus specificky uchopuje vztah jedince a jeho společenského okolí. Jedinec je chápán jako individuum, které je podmíněno konglomerátem okolních sil přírodních a také společenských. V realistickém umění je sledován vztah jedince a okolní společnosti, jsou analyzovány a interpretovány konkrétní situace tohoto vztahu a konečně

je interpretováno také jednání jedinců v těchto situacích, ve vztahu k morální konstelaci společnosti.

V souvislosti s literaturou odkazovalo původní užití pojmu realismus k její neuměleckosti, masovosti a plebejství, které se vyjevovaly v tomto typu literatury. Za realistická byla, pod prismaem realistických výtvarně-uměleckých postupů, považována díla popisující, co možná nejvěrněji, každodenní realitu. Realismus tak může být chápán jako obraz každodenní skutečnosti. Žánrově je realismus spjat s románem, který je spojený s promluvami, jež imitují každodenní řeč a s prostředky přesně zachycujícími zobrazovanou realitu. Co se týče kompozice, narušuje realismus striktní hranici mezi pásmy postav a pásmem vypravěče, a to tak, že dochází ke stírání rozdílů mezi objektivitou a subjektivitou výpovědi a k postupnému upozadění vypravěče. V realistickém románu je hrdina do detailů popisován, analyzován ve stálé interakci s okolím, které ho obklopuje, a to především po psychické stránce, ale také po stránce fyzické. Realistický román využívá specifické prostředky, jež přibližují realistické vyprávění nefikčním literárním formám a žánrům. K realitě existuje přístup a ten může být zprostředkován specifickými uměleckými postupy – na tomto předpokladu je realismus jako literární směr založen. Tyto postupy zobrazují dané entity realisticky a také odhalují příčiny stavů a vztahů popisované reality (Fořt 2014: 12-19).

2.1 Rozvoj kulturního života v šedesátých letech

V roce 1848 byl v Rakousku znovu nastolen absolutismus, a to po násilném potlačení revoluce. Důsledkem bylo ochromení českých národních snah a utlumení veřejného života. Ministr vnitra Alexandr Bach zavedl přísnou cenzuru, což mělo za následek potlačení svobody veřejného projevu, potlačení svobodné publicistiky a vydávání knih bylo omezeno. Až *Ústava* vydaná v únoru roku 1861, znamenala pro český národ uvolnění veřejného života a česká společnost se mohla rozvíjet. Po pádu absolutismu se začala rozvíjet především česká publicistika. Julius Grégr založil roku 1861 deník *Národní listy*, jež se staly hlavní publicistickou tribunou mladočechů. Alois Krása vydával deník *Čas* v letech 1860-1863. Z časopisů vycházel v letech 1851-1864 *Lumír*, redigovaný Vítězslavem Hálkem. Jan Neruda řídil *Obrazy života* vycházející v letech 1859-1860 a *Rodinnou kroniku* z let 1863-1864. *Zlatá Praha* vycházela 1864-

1865 a redigoval ji Vítězslav Hálek, a spolu s Janem Nerudou řídil *Květy*, které vycházely 1865-1872, a též časopis *Lumír* z roku 1873. *Humoristické listy* vydával J. R. Vilímek od roku 1858. Značné obliby dosáhl časopis *Světozor* vycházející v letech 1867-1899; vydavatelem byl Fr. Skrejšovský.

Předchůdcem almanachu *Máj* byl almanach *Lada-Nióla*, který vytvořil Josef Václav Frič v roce 1854 a na němž se podíleli například Božena Němcová, Anna Sázavská, J. E. Sojka či B. Janda a další (Hrabák a kol. 1984: 223-226).

Mladá generace, respektive generace počátku 30. let se ujala vedení v české literatuře ještě dříve, než byl vyhlášen říjnový patent, v roce 1860. Nástup mladé generace je patrná v ročence *Máji*, jež byla vydávána od roku 1858. Užitý máchovský název se stal následně pojmenováním pro generaci, jež se postavila do čela české literatury na dobu dvaceti let. Májovce vedly dvě významné osobnosti českého písemnictví - Vítězslav Hálek a Jan Neruda (Novák 1995:487-490). Almanach *Máj* vychází v roce 1858 a umělci se v něm přihlásili k odkazu největšího českého básníka 19. století - Karla Hynka Máchy. K almanachu se hlásil Jan Neruda, Vítězslav Hálek, Josef Barák a jejich zásluhou se připojili Adolf Heyduk, Rudolf Mayer, Karolina Světlá a Sofie Podlipská. Ze starší generace se k nim přidali Karel Jaromír Erben, Božena Němcová či Karel Sabina. Druhý ročník almanachu *Máj* se hlásil ke spisovateli, který vytvořil významné dílo *Kytice* – Karlu Jaromíru Erbenovi. Příslušníci starší generace však almanach *Máj* kritizovali a odmítali ho, což ukázalo, že nepřestala platit jungmannovská představa národní klasičnosti. Tato generace, označená Vítězslavem Hálkem „ožuvavci“, považovala za vzor pro české básníky *Vznešenost přírody* a *Rukopis královédvorský* a *zelenohorský*. Jan Neruda byl tím, který se ujal obhajoby májovské poezie, především v polemikách proti Jakubu Malému, jenž se však velmi zasloužil o české písemnictví. Neruda argumentoval faktem, že revoluční rok 1848 zapříčinil vymanění Čech z izolovanosti vůči Evropě. Naopak Čechy se staly součástí Evropy a český národ se má na všeobecném pokroku podílet. Neruda také reagoval na výtku, jež poukazovala na to, že se mladí lidé zajímají o nemravné a nedůstojné látky, a to následovně (Lehár 2013: 262-263):

„Každá doba má problémy, vůči nimž je bezradná a jichž se bojí. Ale mlčením se odstranit nedají. Naopak obnažit rány znamená první krok k jejich zhojení. A k tomu chce napomáhat umění. Proto se zajímá o postavení ženy v současné společnosti, o ‚nesmírnou a hrozící rozpuklinu‘ mezi chudým a bohatým atd.“ (Lehár 2013: 263)

Mladé pokolení se sdružovalo s příslušníky radikální strany, kteří se často do veřejného života vraceli po odpykání trestů. S nimi se postupně obnovoval odkaz demokratický a národně liberální. Později se mladá generace distancovala a došlo k seskupení v demokratické straně mladočeské. Mladočeši vyznávali společenskou rovnost, pro pracovní třídu chtěli povznesení a osvobození, prosazovali též ženskou emancipaci, proticírkevní liberalismus a náboženskou svobodu. Od básníka bylo požadováno, aby se nenechal odradit předsudky ať už mravními, či náboženskými a vyslovoval celou svéráznost života, odehrávajícího se v jeho nitru. Jeho individualita, národnost i povaha doby se v poezii projevovala a nejvýznamnější představitelé požadovali, aby básník svou poezii prožíval. Tato generace však nesla jisté rány, které se v literatuře projevovaly kupříkladu citovou rozpolceností, rozervaností, zármutkem. Vedle těchto pocitů stojí ironie, drsná skepse, boj rozumu s vášnivostí, či překonávání citů sarkasmem. Jako příklad těchto protikladů uvádí Arne Novák Pfliegera a Nerudu. V této době stojí umělecká stránka literatury až na druhém místě. Do literatury byla uváděna improvizace, ale forma byla zanedbávána. Neruda a Hálek tvořili nové metafory, epiteta a užívali útočnou výraznost slova, pokud ale šlo o vybroušený, bezvadný verš či rým, nebyli těmi pravými mistry. V poezii se často objevovaly trivialismy, prozaičnost či suchopárnost. Tyto jevy však byly reakcí na prázdnou uhlazenost vlastenecké lyriky. Karel Hynek Mácha byl na jedné straně pokládán za ochránce literární revoluce, na straně druhé byl pro realistické pozitivisty osobností naprosto cizí, a to z důvodu svého romantického základu a metafyzického vzletu. Vzorem lyriky byli zahraniční autoři jako například Heine, Lenau, Béranger či Petöfi; za vzor v žánru epiky sloužil Byron, Lermontov či Puškin. Prozaický žánr, především pak romány, zobrazovaly tendence a řešení společenských problémů, jež převládly nad dějovou stavbou a vykreslením charakterů. Za největší prozaiky této doby jsou považováni Šmilovský, Světlá či Hálek, pokračující ve šlépějích Boženy Němcové a Františka Pravdy, ale nalezneme i stopy výpravného zahraničního realismu. Na žánr dramatu působily cizí vzory podstatně více a drama tak opouštělo vzor Josefa Kajetána Tyla. Velmi se podřizovalo módě francouzské, německé, nebo následovalo, často až otrocky, Shakespearovský vzor. Do českého prostředí byli uváděni i další zahraniční autoři, jako například George Sandová a jiní francouzští novoromantikové. Jejich díla měla zapletený, napínavý děj se sociální tendencí a do české literatury byla hojně překládána. Tvorbu George Sandové překládala Sofie Podlipská, H. Hellichová či Boh. Záleská. Tato francouzská spisovatelka

se stala pro Sofii Podlipskou a její sestru Karolinu Světlou vzorem pro psychologii ženských postav (Novák 1995: 539-542). Jan Neruda v Národních listech napsal:

„Jakoby žena jako Sandová potřebovala jakéhokoli odpuštění! Co spisovatelka je monumentálně velká – co chceme s titěrnými výtkami pro život její! Byl to největší člověk – žena, který se posud na poli literárním objevil, a díváme-li se naň se stanoviska čistě lidského, porozumíme mu.“ (Novák 1995: 542)

Také Jaroslava Vrchlického se vliv Sandové dotkl. V jeho mládí hlavně zásluhou Sofie Podlipské. Dotčený ideami francouzské umělkyně, překládá v Lumíru Meissnerovu elegii, jež oslavuje, více než básničku, emancipistku (Novák 1995: 542).

Další oblastí, do které Geogre Sandová zasáhla, byl mravoličný román, jež se prosadil v 60. a 70. letech 19. století. Za vzor sloužili českým spisovatelům autoři francouzští a němečtí. Jmenovitě uveďme již zmíněnou George Sandovou, dále Eugene Sue a Viktora Huga. Romantizující prvky, jež se v dílech objevovaly, byly upozadovány a na jejich místo se dostávala snaha zachytit věcné prostředí a reálnou psychologii postav; autoři se pokoušeli i o aktualizaci, jež příběh přibližuje realitě. Mravoličný román se zaměřoval v první řadě na morálku, jež byla považována za hybatele lidských osudů. V tomto období se psaly též romány zasazené do prostředí městských salonů, či na sídla venkovské šlechty, majíce vlastenecky výchovnou tendenci. Autory takovýchto děl byli kupříkladu Ferdinand Schulz, Karolina Světlá, Václav Vlček a Sofie Podlipská (Haman 2007: 229-230).

2.2 Realistický román v českém prostředí

Realistický román z českého prostředí je výslednicí různorodých sil a pohybů. Zaprvé je to specifická kulturní a historická situace v českých zemích v daném období a zadruhé konkrétní situace literární, která vychází z formování literární tradice. Realistický román je vrcholným prozaickým žánrem a taktéž složitě strukturovaným útvarem slovesným, naplňujícím všechny zásadní znaky realistického umění. S českým realistickým románem se pojí jména Karoliny Světlé, Karla Václava Raise, Antala Staška, Aloise Jiráska, Terézy Novákové či bratrů Aloise a Viléma Mrštíků. V českém prostředí nelze oddělit společenské emancipační tendence od kulturních a jazykových tendencí,

a tak se v případě realistického románu setkáváme s takovou literární formou, která dokáže zobrazit společenská či národní témata specifickým způsobem. Spojí se analýza, detailní popis a interpretace skutečnosti, jež je zobrazována a evokována dostatečně autenticky, aby *epistemologicko-edukační* funkce realistické fikční literatury mohla být naplněna. Na konci osmnáctého a v devatenáctém století je nemožné, aby se česká próza vyhnula vlivu národního obrození, které bylo zásadním kulturním i politickým fenoménem. Do jisté míry má tento fenomén na svědomí zformování klíčových předpokladů vzniku a také tvaru realistického románu. Český jazyk byl základním symbolem identity národa v raně obrozeneckých dobách. Jazyková emancipace se odehrávala na rozličných úrovních a rozmanitými prostředky. Cílem snah bylo podat „poselství“ v národním jazyce. Hledání jazyka, který by naplnil očekávání umělecká, vlastenecká i politická, je rozprostřeno mezi jazykem historickým, jazyky cizími a jazykem lidovým, jehož role se různí v jednotlivých fázích a ideových obdobích národního obrození. Z hlediska funkční perspektivy chápeme národní jazyk jako důležitou podmínku identity národa, nikoli však pouze na rovině každodenní komunikace, ale též na vědecké a umělecké rovině. Zdůrazňování důležitých kulturních událostí českých dějin, je podstatnou součástí obrozeneckých emancipačních snah. Literatura zobrazuje skutečné či myticko-legendisticky založené události a také události zcela smyšlené. Máme zde tedy v tomto období na jedné straně snahy o produkci vysoké literatury související s obrozeneckým projektem zavedení básnického jazyka a na straně druhé literaturu s primární funkcí zábavnou, která navazuje na stávající domácí formy a je obrozeneckému projektu podřízena pouze do určité míry (Fořt 2014: 44-47).

3. SOFIE PODLIPSKÁ

Sofie Podlipská se do české literatury zapsala jako skvělá „romanciérka“ a obdivuhodná žena, která bojovala za vzdělávání dívek a žen. Řadí se mezi ženy, jež jsou jako jedny z prvních, vzdělané a samostatně činné. Zároveň je vzorem vysoké mravní síly a ženské ušlechtilosti. Narodila se 15. května 1833 v Praze a tam také svou životní pout' ukončila 17. prosince roku 1897. *Literární noviny* uvedly, že zemřela po krátké chorobě ochrnutím srdce (LN 5, 1897). Pavla Maternová věnovala Sofii Podlipské tato laskavá slova:

„Odešla nám tedy! Ušlechtilou její tvář zahalil již neproniknutelný stín smrti. Dobrotivé oko její nezazáří nám již nikdy vstříc jiskrou nebeského jasu a teplé své vlídnosti, mírnými rty již nezahraje ten její, jí tak vlastní úsměv dobroty a lásky, kterým tulila k sobě srdce dětská a získávala rázem srdce všech.“ (Světlozor 32, 1897-1898)

Na její pohřeb přišlo dát sbohem této obdivuhodné ženě, spisovatelce obrovské množství lidí (*Ženský svět* 2, 1897-1898).

Narodila se jako Rottová do rodiny pražského obchodníka. Její narozeniny znamenaly rodinné svátky, neboť se narodila den před sv. Janem Nepomuckým, proto jí matka říkala „můj poutníčku“. Podlipská si vždy velmi cenila svůj domov, neboť v něm „vyrostla“ její povaha, a zároveň jí dal směr a nejcennější ideální statky, na nichž později stavěla svůj život a také svou činnost. Sofie si vedla mimo jiné zápisník, ve kterém bychom dnes spatřovali obraz dívky bažící po ideálech, živou, čistou, jež by si přála každému uložit heslo pravda, krása, láska (Heidenreichová-Holečková 1941: 9-25). Sestrou Sofie Podlipské (Rottové) je, taktéž spisovatelka, Karolina Světlá, rozená Johanna Rottová. Protože rodina byla majetná, mohla Podlipská navštěvovat soukromé školy, jež byly vedené německy či francouzsky a později se vzdělávala sama, či s domácími učiteli. Ačkoli se narodila v Praze, učila se nejprve cizí jazyky, jako francouzštinu, italštinu, angličtinu a v domácím prostředí pro ni byla dorozumivacím jazykem němčina. Češtinu a další slovanské jazyky se učila až později, přibližně od 13 let. Kromě jazyků se vzdělávala v oblasti kreslení či hudby.

Provdala se za lékaře Josefa Podlipského, který měl zásluhu na tom, že se začala věnovat literární tvorbě. Doktor Podlipský od roku 1857 navštěvoval Sofiinu nemocnou matku. Hned po prvním setkání se rozhodl požádat Sofii o ruku.

Všechny zmínky Podlipské o manželovi jsou plné oddanosti. Sama Podlipská napsala v dopise sestře následující:

„Podlipský je ten, kterého mi příroda byla dlužna, který patří mé duši jako hlava moje patří k tělu. S ním se mi vždy vyjasní, co bylo pomatené, tmavé. U něho je dobře býti. Jeho zdravý rozum netrpí mi žádný přepjatý žal, žádné sentimentální vzdychání, v tom ohledu jest on až přísný a to je to veliké dobrodiní, co mi prokazuje.“ (Heidenreichová-Holečková 1941: 37)

Jeden ve druhém našli životní lásku a jejich manželství bylo šťastné. Sofie byla pro svého muže žačkou jeho ducha, vášnivou láskou a též milující, vzornou a starostlivou matkou jejich dětí. Podporoval ji v její činnosti, chtěl, aby tiskla své spisy a přičinil se o uvedení Podlipské jako prozaičky, když v *Lumíru* vyšly povídky *Nedostižitelná* a *Temné srdce*. Josef Podlipský zemřel roku 1867 a byl pochován na Olšanech, kde mu Podlipská postavila pomník roku 1868 (Heidenreichová-Holečková 1941:31-40).

Rok 1858 znamenal začátek literární dráhy Podlipské, když v almanachu *Máj* uveřejnila verše a v *Lumíru* roku 1860 prózu. Její tvorbu ovlivňovaly osobnosti, se kterými se přátelila, ať už to byl Jaroslav Vrchlický, Jan Neruda či Božena Němcová a Vítězslav Hálek. Dobová sociální a národnostní problematika, česká historie či osud ženy, taková témata se objevovala v prozaické tvorbě. Kromě jiného Podlipská překládala díla George Sandové, která ovlivnila povídky a romány zobrazující osudy výjimečných žen hledajících smysl života, včetně jejich práva na lásku; žen, jež prožívají rozpor mezi snem a realitou. Tato díla měla jediný cíl a tím bylo osvobození ženy z dobových společenských předsudků. V dalších dílech můžeme nalézt námět z českých dějin či prózy mající výchovnou tendenci. Z důvěrně známého prostředí čerpala náměty pro svá díla, která kriticky nahlížejí na společnost pražských zbohatlíků a ve kterých je zobrazeno národní uvědomění měšťanské společnosti, nebo nalezneme příběhy, jež jsou sociálně laděny. Díla, která čerpají námět z české historie, většinou zdůrazňují ideální vztahy, osobní etiku stojící proti egoismu a sobectví, jsou zaměřena didakticky; charakteristický je patetický sloh, jež je prostoupen mělkou povahokresbou, úvahami, vykonstruovanými zápletkami, pouhým nástinem prostředí a dějem ústícím ve smírný závěr. Podlipská se věnovala nejen literární tvorbě, ale taktéž osvětové činnosti a práci v ženských organizacích, jako například *Ochrana opuštěných a zanedbaných dívek*,

Americký klub dam, Ženský výrobní spolek, Dámský kruh, Beseda učitelská či *Jednota pražských učitelek* a další. Na dívky jsou zacílené také povídky, jež Podlipská psala s V. Lužickou. Historické příběhy a pověsti či látky, které vycházejí ze soudobých společenských či etických problémů, měly za cíl kultivovat dívky, rozšiřovat jejich vzdělání a také podporovat morální aspekt výchovy. Společně s Karolinou Světlou překonala starší pojetí ženské otázky v pracích, které se zabývaly otázkami soudobé ženy. Usilovala o vzdělání žen, o to, aby byly vychovávány k povolání a stejně tak chtěla jejich ekonomickou nezávislost.

Sofie Podlipská do své literární tvorby zahrnuje také povídky, pohádky či divadla a loutkové hry pro děti a mládež. Mezi její veřejné aktivity patří přednášky zaměřené na výchovu dětí, životní řád domova a rodiny, úlohu ženy ve společnosti nebo přednášky o literatuře psané ženami či o divadle. V *Americkém klubu dam*, přednášela Podlipská na téma týkající se vzdělání žen. Mezi zásluhy *Amerického klubu dam* patří také počín odevzdání žulového památníku k výročí 70. narozenin Vojty Náprstka, jehož se účastnily osobnosti jako Bedřich Frida, Josef Václav Sládek, Julius Zeyer a též Sofie Podlipská, která onen památník odevzdala Č. Gregorovi, starostovi pražskému. O této události informoval *Hlas národa* v roce 1896 (*Hlas národa*, 1896).

V její tvorbě nalezneme nepřehlednou řadu spisů pro mládež, vychovatelské studie, promyšlené a ušlechtilé výmluvné přednášky, životopisné obrazy, rozpravy kulturně dějepisné, aforismy, jež jsou eticky vyvážené a moudré, novelistické knihy, nesených idealisticky reformní a lidumilně obrodnou tendencí zobrazujících boj ženského srdce za právo lásky, růst české novodobé měšťanské společnosti, českou vlasteneckou minulost či povznesení ducha ze sobeckého okolí a z víru churavých vášní k čisté humanitě.

Podle Arne Nováka „Podlipská tkvěla hluboko v romantické napínavosti dějové, jednak silou tendence vždy byla unášena k upřílišování v charakteristice a k násilnému zjednodušování postav; v malbě prostředí dovedla zachytiti hlavně Prahu svého dětství a vznikající českou společnost v době po roce 1848.“ (Novák 1995: 561)

Romány, které jsou napínavými příběhy lásky a objevují se v nich osudy výjimečných ženských duší, jsou *Na domácí půdě* (1872), *Nalžovský* (1878), *Žítí a nežítí* (1881), *Přechody* (1873), *Illuse* (1877), *Dva rodokmeny* (1883), *Šumavská perla* (1883), *Milující neznámí* (1880), *Paměti Klimenta Faltisa* (1894), *Právo lásky* (1890), *Pozemský prach*

(1891). Z prací výchovných jmenujme *Láska budoucnosti* (1893), *Mír* (1898), *Stará píseň* (1895), starými českými dějinami jsou naplněny práce *Anežka Přemyslovna* (1879), *Přemysl Otakar II.* (1892), *Jaroslav Šternberk* (1881) a *Horymír Neumětelský* (1900), sociálními romány jsou *Anna* (1887), *Lidské včely* (1889), *Břeh* (1891), *Osud a nadání* (1872), *Příbuzní* (1878) a nakonec jmenujme autobiografické dílo *Peregrinus* (1882); (Novák 1995: 561-562). Za román *Lidské včely* dostala roku 1889 ocenění od *Akademie věd a umění* (Heidenreichová-Holečková 1941: 10).

Roku 1871 byl ve 44. čísle časopisu *Světobzor* uveřejněn článek opěvující tvorbu této nadané spisovatelky, nechybí ani medailonek o jejím životě a závěrem jest uveden bohatý seznam děl včetně názvů časopisů, v nichž byla tato díla uveřejněna. Uvedeno jest, že naše literatura nemá mnoho tak nadaných spisovatelek jako je Podlipská, jež se důstojně řadí po bok své sestry, též nadané spisovatelky, Karoliny Světlé. Díla Podlipské jsou do nejmenších detailů propracovaná, a psychologicky velmi zajímavá, čímž se vymykají stereotypu „běžné denní literatury novelistické“. Sloh bývá rychle plynoucí, průzračný a charaktery postav tvoří harmonický celek. Spojením jednotlivin v celek vznikne dílo, jež je esteticky na vysoké úrovni. Seznam děl je rozdělen podle jednotlivých žánrů. Z novel a povídek vyšlo v Lumíru *Temné srdce* a *Nedostizitelná* (v roce 1860), *Burianovic děti* (v roce 1861) či *Češka a Němec* (v roce 1863), v Rodinné kronice vyšlo roku 1864 *Dvoji vychování*, Literární Listy uveřejnily roku 1865 *Čtyry dcery*, ve Světobzoru roku 1870 *Jinověrci*, a hojně díla vydával též časopis *Květy*; vyšlo zde *Tajemství ve staré truhle* (v roce 1866), *Manželé* (v roce 1867), *Cizinka* (v roce 1868) či *Stará píseň* (v roce 1871). Z dětských a vychovatelských spisů vyšel v časopise *Koruna česká* text *Slupka a jádro* (v roce 1869), ve Zl. Klasech text *Naše Mařenka* (v roce 1872) či ve Štěpnici (příloze časopisu *Škola a život*) *Malá tulačka* (v roce 1870). Z přednášek uveřejnil časopis *Světobzor* *O přátelství* (v roce 1870), časopis *Květy* otiskl text *Výlet dějinami umění* či *Čtení a život*. Posledním žánrem zahrnutým v tomto výčtu jsou životopisné nástiny. V *Květech* vyšlo roku 1870 *Božena Němcová*, v *Národní osvětě* *Purkyně* (v roce 1871) a v *Ženských listech* v roce 1871, *Libuše* (*Světobzor* 5, 1871).

Jedním z příběhů, který se zaměřuje na boj ženy za právo lásky, je *Nedostizitelná*. Příběh zpracovává látku romantické lásky jedinců odlišného společenského postavení a vycházel na pokračování ve třech číslech (č. 37-39) časopisu *Lumír* v roce 1860. Dílo *Nedostizitelná* jest poutavým příběhem o lásce Vojtěcha, mladíka z venkovských poměrů a Anežky, urozené mladé hraběnky. Příběh začíná na venkovském posvícení, kam se přijede podívat i mladá hraběnka s guvernankou a babičkou. Vojtěch, nedbaje

na společenská pravidla, vyzve Anežku k tanci a ta nadšeně souhlasí. Anežka je však vázána přísnými pravidly a povinnostmi, a proto je jí vybrán ženich, jež je pro ni a její postavení vhodnou partií. Anežka ho však nemá ráda, nechce se diktátu podřídit a velmi se trápí bezvýhodností své situace a nepochopením ze strany babičky. Anežka se ocitá zahnaná do kouta a budoucnost se pro ni stává strašákem, před nímž jednu noc uteče ze zámku, a její bezcílné bloudění končí v kostele. Tam je pouze stařenka, o níž se později dozvídáme, že je matkou Vojtěcha. Vojtěch, chtěje popřát matce do nového roku, přichází do kostela a setkává se tam s Anežkou. Ta prosí stařenku, aby jí dali požehnání, neboť nemá nikoho, kdo by jí ho udělil. Zapředší hovor, jedná s nimi Anežka jako se sobě rovnými, čemuž se Vojtěch s matkou diví, stejně jako je jim divné, že mladá urozená dáma přišla bez doprovodu. Při setkání s hrabětem S., Anežčiným nenáviděným ženichem, mladá dívka odporuje a odmítá se stát jeho ženou, za což je babičkou vykázána na 3 dny do svého pokoje. Anežka žádá babičku o dva měsíce, aby se vyrovnala s krutým požadavkem a s nuceným sňatkem, ale nepodaří se jí to. Situaci jí neulehčuje ani skutečnost, že musí dodržovat své povinnosti a na společenských akcích hraběte S. trpět po svém boku. Po dalším projevu odporu vůči hraběti, se babička rozhodne poslat Anežku do kláštera v Tyrolsku. Následujícího dne se Anežka vypraví opět ven ze zámku a potkavši malou holčičku, dostane se do domu Vojtěchovy rodiny. Anežka se chová velmi přátelsky a pociťuje spokojenost; co ji však děsí je okamžik, kdy bude muset přátelské prostředí opustit. Na cestě do Tyrol uvidí Anežka z kočáru Vojtěcha, a protože ten jí daroval verše, hází mu i ona své psaníčko. Doma se Vojtěch svěřil, že je do Anežky zamilován. Chce jít za ní, ale otec ho přesvědčí, že jeho snaha by byla marná. Anežka zatím tráví čas za zdmi kláštera a modlí se, aby na ni Vojtěch zapomněl, neboť si vyčítá list, jenž mu hodila. Zároveň však podoba a pohledy, které si spolu vyměnili, jsou jí útěchou a nejmilejší upomínkou. Uběhl dlouhý čas, ale Vojtěch na Anežku stále myslí a vyčítá si svou nečinnost. Shodou náhod při svatbě hraběte S. se dostane Vojtěch do zámku, kde narazí na příbuzného nevěsty, který se chystá na cesty a zdrží se i v Tyrolsku. Nabídne Vojtěchovi, aby s ním jel coby sekretář. Zatím dostává Anežka dopis od babičky s vyzváním k návratu domů; zároveň po ní požaduje poslušnost. V klášteře Anežce nabízejí možnost zůstat, a přislíbí ochranu před babičkou. Anežka ale nechce za zdmi kláštera zůstat a tak se rozhodne utéct. Cestou ji trápí myšlenky na její čin a napadne ji i možnost návratu do kláštera; hned nato však pochybuje. Bloudí celou noc a ráno, netušíc kde je, spatří průvod lidí, v němž jde i Vojtěch, který ji pozná, zachrání ji a odveze do bezpečí, kde později Anežce vyzná svou lásku. Celý příběh Podlipská

zakončuje pohádkově, nebo – řečeno hollywoodským stylem – happy endem, neboť Anežka si Vojtěcha vezme za manžela. Závěrečný obraz ukazuje šťastnou rodinu v chaloupce Vojtěchových rodičů.

Sofie Podlipská se věnovala též překladové činnosti; překládala mimo jiné díla George Sandové. Kupříkladu z francouzštiny přeložila činohru o čtyřech jednáních *Markýz de Villemer*. K překladu povídky *Teverino* napsala předmluvu, ve které se o díle vyjadřuje jako o díle plném neohroženého rozjímání, bujarého citu a rozkošných popisů přírodních. Pár slov věnuje předchozí tvorbě, která našla u čtenářstva velkou oblibu. Čeští recipienti si oblíbili dílo *Konsuela*, *Hraběnka z Rudolstadtu* a dílo *Diblík z hor (Malá Fadetka)* si čtenáři doslova přivlastnili, jelikož je, slovy Podlipské, „jakoby ze středu vlastního národa vyňato“. George Sandová poslala 14. února roku 1865 Podlipské dopis, v němž děkuje za překlad románu *Konsuela* a též za list, který jí Podlipská zaslala (Národ 2, 1864-1865). Text *Teverino* je orientován do velkosvětského poměru francouzského, respektive do poměru manželského, ve kterém nelze pěstovat lásku ani manželskou povinnost, protože mladá dívka, je provdána za muže, který se jeví rodině jako „výhodná partie“. Hrdinka je ušlechtilá dáma, hrdá na svou ctnost. Sandová v ní odrazí velký svět, proti tomu postaví postavy *Teverina* a malé ptáčnice jako obraz dobrosrdečnosti lidu, kterou sama autorka oplývá stejně jako láskou k neuznanému lidu (Světobor 3, 1869).

Další oblastí, ve které Podlipská vynikala, byla literatura pedagogická. Na výchovu dívek a žen se zaměřovaly soukromé vzdělávací ústavy dívčí, jež přednostně směřují k přípravě žen na péči o rodinný krb a jsou vedeny vlasteneckou tendencí. Při přípravě na úkol rodinný vychází z podnětů B. Rajské či K. Amerlinga. Na tuto stránku výchovy kladou důraz spisy Františka Tesaře, ale též díla filantropicky zanácené Sofie Podlipské, která se však snažila o rozvinutí ženské bytosti i jinak. Vzorem a učitelem jí byl Vojta Náprstek, který u nás propagoval americký feminismus (od roku 1858) a byl průkopníkem americké svobodomyslnosti a utilitářství. Chtěl pro ženy kromě obecného vzdělání, též působnost v oblasti průmyslové a ekonomické, respektive výdělečnou schopnost a rovněž hospodářskou samostatnost. Sofie Podlipská, Karolina Světlá a Eliška Krásnohorská se staly vůdčími osobnostmi výše zmíněných snah. Podlipská se výrazně zaměřovala na zařazování ženy jako „nositelky rodinného souladu“, použijeme-li její slova, do organizace životní, na účast žen v kulturním dění. Rok 1866 znamenal pro ženy připuštění k učitelství, zakládání spolků, které měly zajistit průmyslové vzdělání a zřizování pedagogií. Od roku 1874 se *Ženské listy* redigované

Eliškou Krásnohorskou staly orgánem podporujícím osamostatnění žen. Stejně snahy podporovala *Ženská bibliotéka* redigovaná Sofií Podlipskou. K jejím dalším počínům v pedagogické sféře jsou *Listy staré vychovatelky* (1868), *Zlomky zkušenosti sebevychování* (1875) či *Příklady z oboru vychovacího* (1874). Dalšímu rozvoji pedagogiky pomáhaly časopisy, ve kterých vedle pedagogiky vzkvétala i učebná metodika. Jmenovitě to byly: *Posel z Budče* (1869), *Beseda učitelská* (1869), *Komenský* (1873), *Paedagogium* (1879-1888) - později přejmenované na *Paedagogické rozhledy*, *Česká škola* (1879-1899), *Pěstoun* (1863-1865), *Škola mateřská* (1864-1865). Tyto periodika doplňují *Bibliotéka pedagogická* (1874-1894), *Bibliotéka učitelská* (od roku 1879), *Bibliotéka pedagogických klasiků* (1885-1889).

Neméně důležitá byla literatura pro mládež, již se Podlipská též věnovala. Z odkazu romantického období v literatuře žila v období 60. a 70. let literatura, jež se zaměřovala na mládež. Vzor pro české spisovatele představovali autoři němečtí, a právě podle nich, do děl vkládali vtíravé, mravoučné promluvy. Pro mládež píšící povídkáři často podřizovali mravouce i děj, jež byl řízen zevními událostmi a náhodami. František Pravda byl jedním z mála autorů, jež vkládali do těchto prací něhu patřící k dětské duši, a též obraz českého života. V 70. letech se předními spisovatelkami zabývajících se tvorbou pro mládež staly Sofie Podlipská a Karolina Světlá. Uvědoměle národní zásady propagovala Karolina Světlá, ale Sofie Podlipská se zaměřovala nejen na toto. Byla to znalkyně dětské duše a kladla si za cíl, pozvednout výchovu dívek. Teprve v letech 80. napsala množství povídek pro děti, vedle nich zmiňme též historické pověsti a příběhy, plné obrazů z rodinného života, jež jsou zahaleny vlasteneckou tendencí, ale též citem a něhou. Rozmanitou a hojnou tvorbu spisů pro mládež vidíme například u Jana Karla Hraše či Františka A. Zemana.

Sofie Podlipská byla měsíc po své smrti 17.1.1898 poctěna stříbrnou medailí města Prahy za zásluhy o literaturu, vzdělávání mládeže, o humanitní ústavy. Pamětní deska od Čenka Vosmíka na domě číslo 1672 na Palackého nábřeží byla odhalena 16.5.1898 (Heidenreichová-Holečková 1941: 57).

4. ÚSILÍ O ROZVINUTÍ ČESKÉHO ROMÁNU

V díle Jiřího Brabce a kolektivu *Dějiny české literatury III.* nalezneme kapitulu pojednávající o rozvoji českého románu od 70. let 19. století. Jest zde vyloženo, jak se vyvíjela tvorba Sofie Podlipské, na co se zaměřovala, jak vykreslovala prostředí a také, že v tomto období stála její tvorba ve stínu tvorby sestřiny.

Od 70. let 19. století dochází v českém prostředí ke zvýšení produkce románů, zvyšuje se počet čtenářů a vychází periodika, jež mají dostatečnou kapacitu pro otiskování delších prací na pokračování. Taktéž vzrostly i knihnice a edice, které se zaměřovaly na „lid“ a měšťanské vrstvy. Velkou oblibu měly i překlady zahraniční tvorby. V románové tvorbě se kladl důraz na poutavost a zajímavost, čímž se rozšiřoval počet čtenářů. Romány měly působit výchovně, ale hlavní cíl byl zábavný, přičemž důraz se kladl na přitažlivost tematickou a napínavé zápletky. Často však díla působila nevěrohodně a šablonovitě. Druhým záměrem románové tvorby byla výchova čtenářstva k určitým mravním a politickým představám. V románech se vyskytovalo mnoho neskutečného, pohled na svět a život byl velmi idealizující, a to vinou autorovy neznalosti života, či neumělosti. Autoři též zdůrazňovali obavy o národ jako celek, respektive se obávali, aby odkrýváním vnitřních rozporů, nebyl tento celek oslaben. Tyto skutečnosti se odrazily na poznávací funkci románové prózy, která byla oslabována, a dalším důsledkem bylo zplanění a krize románu. Václav Vlček propagoval v časopise *Osvěta* program tzv. „ideálního realismu“, který je velmi vyhraněnou tendencí. Program zdůrazňoval potřebu působit příkladnými typy, které jsou plně abstraktní ušlechtilosti, vlasteneckého zanícení a byl spjat s nacionalistickými a konzervativními tendencemi. V románech je zobrazován plochý a povrchní obraz života, charakteristika skutečných žijících lidí mizí a poznávací hodnota se rozplývá. V takovýchto románech stojí na prvním místě apriorní záměr autora; konstrukce a děj i povahopis se ocitá ve vzduchoprázdnu, neboť je zbaven reálných okolností. Václav Vlček byl vůdčí osobností „ideálního realismu“. Román *Věvec vavřínový*, jenž vyšel roku 1872 v časopise *Osvěta*, představoval pokus podat průřez soudobé společnosti a vyjádřit tezi, jež byla autorem zastávána. Šlo o obnovení svornosti národa a smíření rozporů ve společnosti. V románu stojí proti sobě právník, tedy osoba, jež má ideální povahu a utilitární společnost té doby. Vykreslena je však pouze šablona ideálního člověka. Zobrazení života měšťanů a šlechty zaznamenáme pouze v matných obrysech. Jedná se tedy o dílo

primitivní, a to jak umělecky, tak myšlenkově. Obdobně je hodnocen i román *Zlato v ohni*, který vyšel roku 1876 též v *Osvětě*. I zde najdeme strojený děj, umělé situace směřující ke zdůraznění myšlenky jednoty národa.

Sofie Podlipská vydávala od počátku 70. let v rychlém sledu díla obdobného charakteru. Jiří Brabec píše, že její knihy rostly myšlenkově a částečně i tematicky ve stínu tvorby autorčiny sestry – Karoliny Světlé. Tvorba Podlipské se vyznačovala zaměřením na postavení ženy ve společnosti, zřetelem věnovaným morálním problémům a převažující výchovná tendence. Prostředí autorka vykreslovala s malou dávkou reálnosti, ale využívala svou lyrickou fantazii, postavy, respektive obrysy postav byly rozplývavé. V dílech je též patrná tendence hlubokomyslně rozebírat rozličné životní otázky. V dílech zaměřujících se na přítomnost se autorka zajímá o osudy žen, a obdobně je tomu též v dílech zaměřených na české dějiny. Román *Osud a nadání*, jenž vyšel v roce 1872, je ukázkou toho, jak se před rokem 1848 probouzelo národní uvědomění. Zavede nás do prostředí bohaté obchodnické rodiny, která má ustrnulé životní názory, a my sledujeme cestu hrdinů k uplatnění čestnému a samostatnému. Román *Nalžovský*, který vyšel v roce 1878, vyvolal ohlas, pro své kritické zobrazení buržoazní společnosti. Román vypravuje o lásce chudého domácího učitele a dcery jeho majetného zaměstnavatele. Ačkoli nechybí kritika buržoazní společnosti, není možné, aby autorka podala pravdivé dílo, a to především kvůli nepřirozené charakteristice postav a jejich jednání, citově nadnesenému stylu a ději, který je konstruovaný a násilně směřující ke šťastnému zakončení. Do protikladu můžeme postavit dílo *Peregrinus* z roku 1881-1882, jež je hodnoceno Jiřím Brabcem jako nejvyrovnanější. Tento autobiografický román líčí život hrdiny jako cestu za ideálem. Autorka do díla vložila své myšlenky a názory na život i společnost a vykreslila život měšťanské rodiny. Díla Sofie Podlipské a Václava Vlčka patří k hodnotnějším románům tehdejší doby, neboť si udržovaly vypravěčskou úroveň (Pohorský 1961: 254-258).

5. JMÉNO SOFIE PODLIPSKÉ V PUBLIKACÍCH A PERIODIKÁCH

O Sofii Podlipské, ač byla v 19. století významnou spisovatelkou, se v knižních publikacích moc nedočteme. Velké množství informací nalezneme v *Přehledných dějinách literatury od nejstarších dob až po naše dny*, napsané Arnem Novákem a druhou publikací štedrou na informace jest *Lexikon české literatury*. V této publikaci nalezneme nejen informace o životě a díle autorky, ale též seznam příspěvků do časopiseckých periodik, seznam děl vydaných knižně a v neposlední řadě seznam sekundární literatury. V publikaci *Česká literatura od počátků k dnešku* od Jana Lehára, je jméno Sofie Podlipské zmíněno pouze ve spojitosti s Boženou Němcovou či s almanachem *Máj*, ale samostatné heslo věnované pouze Podlipské nenajdeme. Obdobně tomu je i v případě *Trvání v proměně* od Aleše Hamana. Zde je autorka zmíněna nejen v souvislosti s Boženou Němcovou, ale též s Jaroslavem Vrchlickým a žánrem mravoličného románu. V díle Jiřího Brabce a kolektivu *Dějiny české literatury III. Literatura druhé poloviny devatenáctého století* nalezneme kapitolu o rozvíjení českého románu, kde jméno Sofie Podlipské figuruje, jako významný činitel. Dozvíme se zde o románové tvorbě této autorky a čtenářům jsou tři díla přiblížena; jedná se o díla *Osud a nadání*, *Nalžovský a Peregrinus*.

Více informací obsahují časopisecká periodika, jako jsou kupříkladu *Ženský svět*, *Květy*, *Národní listy*, *Ženský obzor*, *Světobzor*, *Posel z Prahy*, *Hlas národa*, *Čas*, *Beseda učitelská*, *Národ*, *Lumír*, *Venkov*, *Zlatá Praha*, *Zvon* či *Osvěta*. Díla Sofie Podlipské vycházela hojně na pokračování v periodikách; jako příklad uveďme *Nedotížitelná* – vyšlo v *Lumíru* roku 1860, *Temné srdce* – vyšlo v *Lumíru* roku 1863, *Čarodějnice* – vyšlo ve *Světobzoru* roku 1871, *Růženina matka* – vyšlo ve *Zlaté Praze* roku 1865 či *Kosciuszko* – vyšlo v *Lumíru* roku 1863. Velké množství děl, přednášek i překladů vyšlo knižně. Od roku 1858, kdy uveřejnila verše v almanachu *Máj*, vydala velké množství knih. V roce 1864 vydala tři díla, zaměřená na dětské čtenáře *Tři povídky pro dorůstající mládež*, *Tři povídky pro milou dorůstající mládež* a *Povídky a báchvy pro dobré dětičky, které se rády učí čísti*. V roce 1865 vychází tři díly *Konsuelo* a *Povídky pro dětičky*. V roce 1867 vyšla práce *Řeč, kterou měla paní Žofie Podlipská při slavnostním zahájení Bazaru ve prospěch důstojného národního divadla dne 12. května 1867*. O rok později vyšly *Listy staré vychovatelky k někdejší schovankám*. V roce 1874 vychází *Souzvuk*, jedná

se o almanach *Ženské bibliotéky*, který Podlipská pořádala. V roce 1887 vychází sedm her, většinou o třech jednáních; kupříkladu *Bílá paní*, *Krakonošovy poklady*, *Popelka* či *Budulínek a liška*. Dalším „rokem her“ byl rok 1889, kdy jich vyšlo pět; *Čert a Káča*, *Perníková chaloupka* či *Zakletá princezna*. Téhož roku vychází text jiné povahy, a sice *Studie o práci*, jedná se o přednášku, jež byla Podlipskou čtena dne 18. ledna ve spolku „*Domácnost*“. Podobný text vychází v roce 1896 při příležitosti třicetileté činnosti bývalého *Amerického klubu dam*, jenž byl založen Vojtou Náprstkem; úvod s názvem „*Dvacetiletá činnost bývalého Amerického klubu českých dam*“, napsala Podlipská společně s Annou Holinovou a Klárou Specingerovou (provdanou Baušovou).

Pokud bychom chtěli zjistit, jaké recenze na díla Podlipské vycházely, musíme se též zaměřit na časopisecká periodika.

V časopise *Lumír* z roku 1878 nalezneme recenzi k románovému dílu *Příbuzní*.

Příbuzní - sociální román, v němž vystupuje do popředí záhada, jež víří na dně nejchudších vrstev a rozčeřuje povrch. Jak již sám název napovídá, v popředí stojí otázka dělnická a ostatní společenské problémy s ní „příbuzné“. Postavy jsou spjaty romantickým dějem odehrávajícím se v pohorském městečku na úpatí Krkonoš. Ač jsou postavy vykresleny spisovatelčinou „známou rutinou“, přesto neupadá do nízké šablony a děj, i když spletitý, je líčen průhledně a vyplývá přiměřeným způsobem z povahy postav. Společenský život tvoří podklad románu a je líčen velmi zdařile, přičemž nejlépe je popsáno prostředí maloměstského salonního života, kde se vede „lepá konverzace“. Také prostý život krkonošských horalů se spisovatelce povedlo vylíčit velmi zajímavě. Autor recenze dodává, že by byl vítaný širší rozpis, aby tak došlo ke „zvýšení nálady poetické a k zesílení plastičnosti děje i osob v něm jednajících“. Řeč používá autorka uhlazenou, chovající v sobě mnoho krásných sentencí.

O rok později, tedy roku 1879 vychází v *Lumíru* recenze na jiné dílo této nadané autorky – román *Nalžovský*. *Nalžovský* je nové „obšírné dílo naší romanciérky“. Jedná se o druhý společenský román Podlipské. O románu se autor článku vyjadřuje následovně: „*Nalžovský* jest románem společenským v pravém smyslu slova, jsa odleskem života, vlastně plachých oněch zjevů, které se na široké hladině jeho obrážejí skládající se rozmarnou svou formou v přeopdivná, oko pozorovatele poutající romantická skupení.“ Děj postupující klidně občas ustane, což autorka vyplňuje líčením kraje a povah, mnohdy až na škodu, pro čtenáře dychtícího po dalším pokračování příběhu. V ději se také vyskytují hluboké psychologické úvahy a pozorování, přičemž dílo může budít dojem psychologického románu. Právě zde je vidět rozdíl v líčení,

u Podlipské je čtenář zvyklý na líčení románové, ale zde nalezneme líčení črtové. Jazyk románu je ušlechtilý a, jak uvádí autor, lahodně krásný. Mravní převahu mají ženské charaktery; bezúhonné, vykresleny s ideálním příděchem. *Nalžovský*, hlavní hrdina příběhu, je povahy poněkud zvláštní; stísněný jakousi bezděčnou neodhodlaností a trpkostí, přičemž i jeho vzhled je „měkký a snivý“. Román je hodnocen jako dílo, jež má od počátku poutavý děj, a patří jak k nejlepším pracím Sofie Podlipské, tak k našim nejvzácnějším románům vůbec.

V *Humoristických listech* z roku 1881 je pojednáno o autorce samé. Článek uvádí, že spisovatelky zaujímají v české literatuře důležité místo, a že i u národů, jež hodnotí literaturu nejpřísněji, by se jim dostalo naprostého uznání. Jmenovány jsou spisovatelky Božena Němcová, Karolina Světlá, Eliška Krásnohorská a Sofie Podlipská. Uvádí se, že z poměrně málo známé autorky, je nyní autorka, jejíž díla vydají na celou knihovnu, a že mezi spisy vychovatelskými a vypravovatelskými nalezneme i díla eminentní ceny. Můžeme tedy být hrdí na to, že v české literatuře máme navždy zapsáno jméno, tak skvělé autorky, jakou Sofie Podlipská bez pochyby byla.

6. SOFIE PODLIPSKÁ A JEJÍ VLIV NA DALŠÍ AUTORY

Na utváření kulturního klimatu konce 19. století měla vliv nejen Sofie Podlipská, ale také další významná spisovatelka, Teréza Nováková. Obě se věnovaly osvětové činnosti a též činnosti v ženském hnutí. U obou autorek se modelovým recipientem stává žena. Teréza Nováková publikovala příspěvky do periodika, jež bylo určeno především ženám – *Domácí hospodyně*. Její příspěvky reflektovaly realismus a naturalismus. Texty byly uveřejňovány v rubrice Fejeton pod názvem *Hovory po práci*, později *Nové hovory po práci*. Další rubrikou byl oddíl s názvem *K sesterským srdcím (Řada přátelských rozhovorů pro paní a dívky československé)*. V *Domácí hospodyně* vycházela na pokračování v roce 1891 rozsáhlá studie Novákové *Spisovatelky ve službě realismu – naturalismu*. Články, v nichž tematizuje realismus a naturalismus, který chápe jako vyhrocenou polohu realismu, si kladou za cíl ženu, která je poučena, zorientovat v teoretickém chaosu. Nováková i Podlipská spojovaly mravnost s úkolem ženy, co nejzodpovědněji vychovat další generaci. Nováková si dokázala obhájit svůj názor a nepotřebovala se dovolávat porozumění u čtenářek; pracovala s termíny realismus, naturalismus a idealismus. Uvedme například jednu její formulaci:

„Mnozí mají za to, že realismus a naturalismus v umění jest jím jen tenkrát, líčí-li dle pravdy a přírody stíny života, jeho kal, hnus a plíseň, kdežto zajisté i pravdivé líčení krásna sebe prostšího, v životě lidském rovněž zhusta se naskýtajícího jako stránky šeredné, jest-li provedeno zcela dle zákona pravdy, nepřestává býti realismem, ba naturalismem. Takový však realismus zhusta bývá zván idealismem, ač idealism zdá se nám býti něco více než pravdivá líčení krásna v životě každodenním se naskytujícího, idealismem zdá se nám býti jakési povznešení nad úroveň každodenní všednosti, oduševnění všech zjevů životních vyšším, vznešenějším světem – ideály...“ (Nováková 1891: 30).

V textu *Spisovatelky ve službě realismu – naturalismu* se Nováková vyjádřila naprosto odlišným způsobem:

„...jsou vskutku ženy – spisovatelky, které byť za svých studií poznaly stíny lidského žití z nejšerednější stránky, přece by nikdy nedovolily je za předmět své tvorby, které, když pro uměleckou rovnováhu nutno ke světlu stín přičiníti, zobrazí jej velmi diskrétně, tak, že ani

svých ruček ani myslí svých čtenářů jím nepošpiní. Ale jsou zase jiné, kterým se ve studiích jejich právě tento stín jevil nejmocněji, je silně k sobě vábil, kterým se postavy idealistů zdají schémata, a jež proto, nemohouce si pomoci, namáčejí svůj štětec do těch odstínů, jimiž zdá se jim, že se odívá pravda. Nelze nám ovšem vnikati v duševní dílnu spisovatelek naturalistek, ale domníváme se, že konají dílo své s bolestí a nikoliv z rozkoše, labužnictví“ (Nováková 1891: 44-45).

Autorka vystavěla obhajobu realismu (a též naturalismu) na základě mravnosti, jež směřuje ke kultivaci národního společenství. Mimo jiné tato spisovatelka referovala o dílech E. Zoly a svým pojetím vývoje realistického umění spojuje své myšlenky s myšlenkami Sofie Podlipské; spisovatelky 2. poloviny 19. století, která jako velmi vzdělaná žena reprezentovala střední třídu a věnovala se osvětové činnosti v řadě spolků. Základní intencí její přednášky nazvané *Myšlenky o výchování lidstva* je propagace myšlenky charitativní činnosti, mecenášství a lidské solidarity. Text byl určen ženám pohybujícím se v okruhu spolku *Ochrana opuštěných a zanedbaných dívek*. Osobní život Sofie Podlipské byl založený na biedermeierovských principech. V článku *Črta k podobizně Náprstkově* se o něm vyjádřila Eliška Krásnohorská:

„Tvrdivo se, že spisovatelka, „učená ženská,“ „mudrlantka,“ „blauštrumf“ nemůže býti dobrou matkou a hospodyní, jak se patří [...] Podlipská měla děti, byla vzornou vychovatelkou, její skromná a přitom útulně hostinná domácnost byla každému sympatická, její oddanost k manželu a láska mateřská byly s úctou velebeny, její pracovitost a hospodárnost byly známy a uznávány. Paní Sofie Podlipská platila nejen dívkám, ale i tatínkům a maminkám za nedotknutelný vzor pravé ženy, ale Kocourkov náš vůči ní nevěděl si rady, neboť byla při vši své dokonalosti spisovatelkou. Bylo tedy nám dívkám jméno paní Podlipské hradbou a pavézou, kdykoli jsme si chtěly vybojovati nějakou četbu, vstup do kteréi přednášky, styk s osobami, které byly literárními náklonnostmi podezřelé, aneb sebe menší špetku uznání pro některou onu novotu, o které jsme zaslechly a snily“ (Krásnohorská 1897).

Podlipská napsala výchovný spis *Listy staré vychovatelky*, v němž spojila uměleckou činnost s činností vědeckou. Dominovala didaktická celoživotní tendence jejího myšlení. Myšlenkové tendence 2. poloviny 19. století - realismus a pozitivismus – usouvztažnil Roman Pazderský v návaznosti na myšlení Emanuela Pecky. Podlipská se na formulaci a specifikaci literárního realismu nepodílela, ale spoluutvářela intelektuální klima, ve kterém se tato problematika diskutovala a terminologicky uchopovala. U Podlipské

můžeme, stejně jako u Terézy Novákové, vysledovat myšlenkovou blízkost ideálního realismu, který chápe jako vyšší vývojovou fázi realistického zobrazení světa (Vrajobá 2014: 131-147).

Sestra Podlipské, Karolina Světlá, byla také bezesporu velmi zajímavou osobností. Byla to velmi citlivá a vznětlivá dívka, nadaná až chorobnou vnímavostí a divokou obrazností. Setkávala se s první ženskou odbojnicí, s básnířkou George Sandovou. Nalezla rousseauovskou lásku k přírodě, ke svobodě, volnost bouřného citu, vášnivého milování a výmluvný odpor proti společnosti a konvencím. Provdala se za Petra Mužáka, který byl vlastencem a nositelem měšťáckých úzkoprsých zásad, což vedlo ke krizi v jejich manželství a která byla, spolu s dalšími událostmi, příčinou duševní rozervanosti, která je patrná z dopisů, které psala své sestře Sofii Podlipské. Sofie, ač mladší, stojí již v dívčích letech nad životem, k jehož chápání je vyzbrojena svým vzděláním v mnoha oblastech a také stylem, kterým přemýšlí. Ve společenském dění, ale i v osudu jednotlivce hledá smířlivé překlenutí rozporů, přičemž harmonicky a pokorně řeší svůj osud. Karolina ve svých dopisech žaluje, protestuje, bouří, je podrážděná, neuspokojena, posuzuje okolí velmi příkře. V jejích dopisech nalezneme básnickou krajinomalbu, prudké a vášnivé prožívání přírody, lyrické vložky či náčrtky povahy povídkové. Téměř všechny dopisy píše Světlá z Ještědu, který pravidelně navštěvovala. V souvislosti s jejím jménem lze hovořit o „závodu“ s Boženou Němcovou. Jako spisovatelku ji posuzovala co nejpřísněji, vytýkala jí nedostatek hloubky, neprominutelnou lhostejnost k vážným otázkám života či přílišné ulpívání na malebném povrchu života. Osudnou láskou byl pro Světlou Jan Neruda, s kterým udržovala korespondenci (Novák 1913: 88-105).

S jejich korespondenční komunikací měla co do činění také Sofie Podlipská, které Světlá psala, co jí Neruda sděloval a také touto cestou byla korespondence zachována, když Světlá byla nucena své dopisy zničit. Mužák žádal dopisy, které Neruda jeho manželce psal, Podlipská je očíslovala a poslala své sestře. Sofie tedy byla jakýmsi „depozitářem“ dopisů jak ze strany své setry, tak ze strany Nerudy.

Jméno Sofie Podlipské můžeme zmínit také v souvislosti s dalším českým spisovatelem. Jaroslavem Vrchlickým. Jak Sofie, tak její dcera Ludmila ovlivnily tvorbu tohoto významného literáta. V 80. letech se ve Vrchlického tvorbě objevují skladby opěvující ženu a manželské štěstí. František Xaver Šalda sledoval podněty, jež byly Vrchlického milostným básním inspirací. Pro sbírku *Sny o štěstí* to byla Marie Pospíšilová. Nicméně nejvíce Vrchlického verše ovlivnila Ludmila, dcera Sofie

Podlipské, která se stala jeho manželkou. Se Sofií Podlipskou Vrchlický udržoval korespondenci během svého pobytu v Itálii, kde působil jako vychovatel ve šlechtické rodině. Podlipskou uchvátil jeho talent a tak vzájemný vztah „posvětila“ sňatkem spisovatele a své dcery. Ludmila však měla na počátku 90. let 19. století poměr s hercem Bittnerem, což zapříčinilo krizi a konec rodinné idyly. Formálně zůstalo manželství zachováno, ale manželé si již zůstali odcizeni. Otřes, který způsobilo rozbité manželství se stejně jako další Vrchlického vztahy, odrazilo v jeho básnické tvorbě. Básníkuv ideál ženy – jak tvrdí Šalda – byl „intimně rodinný“ či „idylicky domácí“; snad ovlivněný francouzskou poezií rodinného krku (Haman 2007: 265).

7. HORYMÍR NEUMĚTELSKÝ A STARÉ POVĚSTI ČESKÉ

Ve *Starých pověstech českých* od Aloise Jiráska nalezneme příběhy vyprávějící o českém dávnověku. Příběhy o Krokovi, Přemyslovi, Bivoji, Libuši či Dívčí válce a mnohé další, nám otevřou okno, kterým nahlédneme do dávného věku a historie Čech. Jednou z pověstí je ta, jež vypráví o Křesomyslu a Horymírovi. Z této pověsti známe pouze zlomek, ve kterém se píše o skoku Šemíka z vyšehradské skály. Mnohem obsáhleji pověst zaznamenal Václav Hájek z Libočan v 16. století. Příběh Horymíra a jeho věrného koně Šemíka inspiroval také autorku Sofii Podlipskou, a tak vytvořila dílo *Horymír Neumětelský*, v němž nás uvedla do širších souvislostí Horymírova života a celé tehdejší doby.

Ve *Starých pověstech českých* se praví následující:

Vládu nad českým lidem držel v rukou Křesomysl a lidé svou pozornost zaměřovali spíše na hory, kde hledali kovy, zlato a stříbro. Stáda a orání byly činnosti vedlejší. Každý se staral jen o to, aby co nejrychleji nabyl nějakého bohatství a o úrodu nikdo nepečoval. Pole zůstávala ladem a tam kde dříve rostlo obilí, byl nyní plevel. Následkem byl nedostatek daru božího, pro který se lidé vypravovali do Prahy. Mnohým se nelíbilo, že staré rody zanikají, panuje nedostatek a kázeň se hroutí, proto se rozhodli vypravit se za Křesomyslem na Vyšehrad. V čele výpravy stál Horymír, vladyka Neumětelský. Křesomysl byl však natolik oslněn leskem vzácných kovů, že napomínání neslyšel a lid rozehnal. Horníci, rozzlobení jednáním, jež by v případě úspěchu znamenalo jejich zkázu, se vypravili proti vesnici Neumětelům. Kovkopové slibovali pomstu především Horymírovi. V noci se dostali až k vesnici, avšak Horymír byl varován, vsedl na svého věrného koně Šemíka a uprchl. Nezůstal však nepovšimnut. Díky Šemíkovi se mu podařilo zmizet ve tmách. Jeho drahá vesnice lehla popelem i s veškerou úrodou, jež ve vesnici byla. Horymír slíbil kovkopům pomstu, i kdyby ho měla stát život. Co nezničil oheň, to odvezli horníci a domů se vraceli s bohatou kořistí. Horymír nezahálel a shromáždil muže ze svého rodu, k nimž se přidalo i množství dalších, rozhořčených z jednání horníků a všichni se vydali do Březových dolů. Horníci netuše nic zlého ulehli osudného dne ke spánku, nezajímajíce se o stráž. Dostalo se jim toho, co učinili ve vesnici Horymírově – jejich domy jim v noci vzplály na hlavami. Ve snaze zachránit co nejvíce, vynášeli majetek, náčiní a sháněli děti, všichni značně zmateni.

Venku však čekali ozbrojení muži, jež se na nich pomstili svými meči. Horymír se vydal na svém věrném oři k Vyšehradské bráně. Druhého dne se na hrad donesla zvěst o strašlivých událostech uplynulé noci a všechny rozhořčené hlasy volaly po potrestání Horymíra za tento zločin. Křesomysl dal Horymíra uvrhnout do vězení, odkud byl vyveden až před soud. Horymír stoje před soudem, měl proti sobě rozlícené kovkopy, kterým přál Křesomysl, avšak za sebou vladyky, jež za něj prosili – marně. Kníže Křesomysl nařídil ztrestat Horymíra na hrdle jeho vlastním mečem.

Horymír požádal knížete, aby se směl naposled projet na svém drahém Šemíkovi. Kníže svolil a tak se Horymír vypravil do stáje. Horymír s koněm skočil od jedné brány k druhé a poté na pokyn „Nuže, Šemíku, vzhůru!“ se kůň ohromným skokem přenesl přes hradbu a poté uháněl s Horymírem pryč. Všichni strnuli úžasem i hrůzou a vzpamatovavše se z toho co viděli, začali se vladykové i dvořané za Horymíra přimlouvati. Křesomysl poslal do Neumětel pro Horymíra, a by se vrátil, že mu již nic nehrozí. Když se tak stalo, tázal se kníže, proč přijel Horymír na jiném koni, dostalo se mu odpovědi, že si Šemík při skoku velmi ublížil. Horymír neměl na Vyšehradě stání a rychle se vrátil ke svému věrnému oři. Šemík požádal, aby byl pohřben před vraty Horymírova dvoru a tak se i stalo. Místo Šemíkova odpočinku jest označeno kamenem, aby stále věrného společníka Horymírova připomínal.

Sofie Podlipská, která se této látce chopila, rozvinula příběh v krásné vyprávění o české minulosti, přičemž Horymíra vylíčila jako neohroženého, vzpurného vladyku, jenž v mládí cestoval po Evropě a podporoval vládu slovanských panovníků na našem území.

Příběh začíná na Vyšehradě, kde syn knížete Křesomysla, Neklan a jeho druh Čestmír, očekávají svého přítele a učitele Horymíra, jenž byl Křesomyslem vyslán do ciziny, aby vyjednával výměnu cizokrajného zboží za bohatství, kterého měl kníže přebytek.

„Měl přece bohatství nesmírné. Bylo v jeho pokladnici a v zásobárnách zlata, stříbra, mědi, železa, cínu, olova i litiny takové množství, že nemohlo se vše ani používat. To bylo také hlavní příčinou, proč Křesomysl uložil Horymíru poslání, aby v cizině vyjednal vhodnou výměnu tohoto přebytku vzácných a užitečných kovů za nové zboží, v Čechách posud neznámé.“ (Podlipská 2013: 7-8)

Neklan a Čestmír obětující bohům, vzpomínají na Horymíra a na jejich společné zážitky; na výlety do lesů a učení dějinám české země. Vyšehrad jest představen, jako stavba ze dřeva stejně jako jiné stavby té doby.

„Jako všechny tehdejší stavby v Čechách byl také Vyšehrad srouben ze dřeva; byla to budova pevná, provedená z tvrdých a jako kámen nezdolných dubových trámů. Pocházela totiž ještě z dob Krokových, který našel na vyšehradské skále jejich základy a bašty ze starších dob, snad Sámových. Po Krokovi zvětšila a ozdobila Libuše Vyšehrad. Později ho opevnil za Dívčí války Přemysl.“ (Podlipská 2013: 5)

Postupně se dozvídáme, ve kterém století jsme a též, jak to v naší vlasti vypadalo po příchodu praotce Čecha, že naše země byla bohatá na kovy a ornou půdu. Křesomysl vládl na konci osmého a začátku devátého století po Kristu, což je od příchodu praotce Čecha asi 350 let. Lidé si hledí získávání orné půdy, pěstování úrody a rozmnožování stád. Dozvídáme se též něco o rodu Horymíra. Jeho praotec byl vlastníkem velkého počtu dobytka a byl též včelařem. Po jeho smrti se pokračovatelem jeho díla stal nejstarší syn Libohost, jenž se stával ještě lepším a „vykonal pravý div na onu dobu“. Postavil pro sebe a svou rodinu i čeled' příbytek, jenž byl něčím dosud neviděným. Horymír byl Libohostův syn a byl otcem podporován ve všech činnostech, které vykonával po vzoru jeho i svého děda. Otec ho též vedl k tomu, aby se naučil písmu a podporoval ho v cestování. Ze svých cest přiváděl lidi, kteří mohli český lid učit nové věci, přivážel látky, koberce, zbraně i šperky a toužil se dostat až do říše Franků, kde vládl Karel Veliký, o jehož moci a kráse jeho dvora se vyprávěly úžasné příběhy, které se díky ústům Horymírovým dostaly až na Vyšehrad. Při Horymírově návratu do vlasti a při cestě s družinou na Vyšehrad, jel Horymír na svém koni Šemíkovi, jenž je popisován jako divotvorný kůň, který se navěky proslavil v českých dějinách.

„Byl to kůň v pravdě divotvorný a mělo se za to, že pocházel rodem od Libušiny brůny, jež se vyznačovala rozumem nadpřirozeným a ze spřežení Svantovítova prý byla vyňata.“

„Šemík, jenž se na věky proslavil v českých dějinách, byl takové zvíře úžasného citu a rozumu vypěstovaného člověkem důmyslným a trpělivým, k lidem i ke zvířatům laskavým, jakým byl Horymír.“ (Podlipská 2013: 13)

Všichni lidé Horymíra i Šemíka s jásotem vítali, jen Čestmír tušil podle výrazu v Horymírově tváři, něco divného. Po radostném přivítání byl Horymír zaveden na hostinu, kde se poklonil Křesomyslovi, jenž si též všiml změny v chování svého přítele, ale teprve když se Horymír vítal s Rodmílem, přítelem jeho rodiny, dal průchod svému žalu, ale hned se opět vzchopil. Pak vypravoval všem přítomným o svých cestách, že se naučil latinsky, se zařatými pěstmí vyprávěl o Karlu, jeho krutém násilí a nelítostných činech. Křesomysl marně čekal na líčení krás Karlova dvora, na něž byl tolik zvědav. Na žádost Rodmíla Horymír vyprávěl o slonu, opici a hodinovém stroji, který lidé v naší zemi neznali.

„Horymír přisvědčil, že pověst neklamala v tom, co bylo rozšířeno o tomto obrovském a přítom krotkém a rozumném zvířeti. Viděl je vlastníma očima. Spatřil také opici, která byla Karlovi poslána od perského krále darem, a pak stroj, který sám sebou se hýbal a měřil ubíhající čas od rána do večera a zase do rána, rozděluje ho v pravidelné části, v hodiny.“
(Podlipská 2013: 16)

Horymír se zmínil i o náboženství – křesťanství, jež přišlo z východních krajů. Křesomysla však nová víra nezajímala, chtěl jen dobře využít bohatství a rozšířit moc a slávu svého lidu a rodu. Horymír netoužil proniknout do Kristova učení, neboť byl svědkem krutostí, jež páchal Karel za účelem přivést lid ke křesťanství. Přímou na hostině pak dal průchod svému žalu a volal po přízni slovanských bohů. Křesomysl byl zklamán, neboť nečekal takové jednání a byl přesvědčen o tom, že Horymír nevyjednal to, co měl, kvůli své nepřizni. Horymír a Křesomysl se odebrali do síně, kde byli přítomni i Neklan a Čestmír, aby vyslechli jejich rozhovor. Horymír dal průchod svým emocím a pokleknuv před knížetem volal úpěnlivě, co to učinil s naší vlastí, kterou nyní nemůže poznat, s vlastní v níž se jejich otcové a dědové lopotili, aby se dostali k orné půdě a na ní pěstovali úrodu v potu tváře.

„Co nalopotili se tu otcové, dědové, pradědové naši, aby se prokopali a prosekali skrze kořeny, pařezy, pahýly, skrze hloží a trní, než se dostali až k samé posvátné orné půdě, pod níž vřele bije srdce bohyně Báby!“ [...] „Co potu často až krvavého vylévali z čel zamyšlených, z tváří poctivých, než dobře a dosti hluboce táhli první brázdu a do ní vložili zlaté símě, aby se rozmnožilo tisíc a tisíckrát a dětem i jejich potomkům dálným dalo chleba vezdejšího!“ (Podlipská 2013: 20)

Při svém odjezdu do ciziny, uviděl už začátek svízelnů, neboť přišla velká voda, která ničila ornou půdu i úrodu; doufal však, že Křesomysl bdí nad lidem. Po návratu do vlasti přenocoval Horymír na hradě Tuhošti, kde se dozvěděl, že minulé zimy řádil krutý hlad, lidé umírali a zbylí se odstěhovali. Okolní pole leží ladem a příbytky jsou prázdné, neboť lidé začali rýžovat zlato. Křesomysl toto získávání bohatství hájil, avšak Horymír bědoval nad tím, že nikde nenalezl úrodu ani dobytek, jen zbědovaný lid bez chleba. Křesomysl rozzlobiv se po poznámce Horymírově o bohatství Karlovy říše, jež je příčinou velkých krutostí, pověděl mu, že kdyby býval vykonal to, oč jej žádal, zajistil by pro lid dostatek chleba. Varování před Karlem a jeho vojsky Křesomysl neslyšel a Horymíra z Vyšehradu vyhnal. Čestmír se rozhodl odejít s ním. Situace se nezlepšila a všichni lidé hleděli si pouze kovů, půdy téměř nikdo, kromě Horymíra, který se jí s láskou věnoval a Čestmír následoval jeho příkladu. Svou pílí a pomocí těm, kteří jej též následovali, si kovkopy štvál proti sobě. Kovkopové se dohodli, že Horymíra úkladně zabijí, majetek seberou, rodiče vyženou, dům vypálí a budou dolovat na jeho polích. Jednoho večera se tedy vydali svůj zruďný plán vykonat. V Neumětelních všichni spokojeně spali, až na Čestmíra, který tušil něco divného, stejně jako Šemík, jenž měl zvláštní schopnosti, díky nimž nejednou Horymíra zachránil.

„Miloval-li Horymír svého dobrého Šemíka, vážil si ještě více vzácného koně toho Čestmír pro jeho obdivuhodné vlastnosti a zvláštní, neobyčejné schopnosti, kterými tak velmi se vyznačoval.“ (Podlipská 2013: 30)

Šemík toho večera též neklidný, varoval svým počínáním Čestmíra, který šel za Horymírem, jenž netuše nebezpečí ho uklidňoval. V noci Šemík znovu velmi zneklidněl a tak Čestmír vzbudil svého učitele a přítele, poté celý dům a všichni rychle utekli do lesů, kde je vlídně přijal osamělý uhlíř. Uhlíř se pak vypravil do neuměteln podívat se, co se událo, a vrátil se se zprávou, že dvorec jest vypleněn a vypálen. Kovkopové když Horymíra nedopadli, přislíbili mu, že napodruhé jejich pomstě neujde.

„Buřiči zuřili znova, chtějíce se dopátrat, kdo Neumětelským vyzradil jejich úmysl. Po ránu však již opět odtáhli přísahajíce, že Horymír podruhé jejich pomstě neujde.“ (Podlipská 2013: 35)

Po návratu do dvorce se Horymír dal do práce, stejně jako všichni ostatní, aby rodičům postavil střechu nad hlavou. Přes noc se střídaly stráže, aby se včerejší noc neopakovala a oni nebyli zastiženi nepřipravení. Horymír se rozhodl zjednat si spravedlnost sám, ačkoli ho Čestmír přesvědčoval, aby šel se stížností ke knížeti. Po několik nocí pak objížděl Horymír přátele a žádal o pomoc.

„Mluvil ke každému z nich a oni mu porozuměli, co obmyslí, čeho si žádá, i ubezpečovali jej, že potáhnou zajisté za ním, jenž o ně jak otec pečoval, kamkoli jim bude kázat.“

(Podlipská 2013: 37-38)

Zanedlouho se dostavily zástupy ozbrojených mužů a Horymír rozloučiv se s rodiči, přidal se k nim, aby vykonána byla spravedlnost. Rodiče prosili Šemíka, aby ochraňoval jejich drahého syna.

„Šemíku, tobě svěřuji poklad svůj nejdražší, svého syna, tak dobrého, tak šlechtného. Zachraň mi ho tenkrát zase v tom nebezpečí, do kterého se vrhá, jaks mi ho již víckrát zachránil vnuknutím samého boha Svantovíta, která tě obdařil duchem zázračným.“

(Podlipská 2013: 39)

Pod rouškou tmy se jezdci vydali k Příbrami, když dorazili ke svému cíli, zapálili boudy kovkopů, jež ukrývaly vytěžené bohatství a začali zasypávat jámy a doly, ve kterých se těžilo. Muži se rozprchli, ale Horymír s Čestmírem zůstali, aby kovkopům ukázali, kdo se jim mstil. Horymír byl rád, že nebyla prolita krev. Když na ně chtěli kovkopové zaútočit, Horymír doslova uletěl na svém Šemíkovi. Navrátiv se domů, dal připravovat zbraně, pro případ, že by se musel bránit rozzlobeným kovkopům. Ti se však báli zaútočit na Horymíra a tak své příkoří oznámili Křesomyslovi. Křesomysl se rozhodl vyslat znovu poselství ke Karlovi, chtěje tímto úkolem pověřit Neklada. Ten byl však jemné povahy, měl rád Horymíra a po jeho řeči k otci si ho ještě více vážil. Před výpravou onemocněl a Křesomysl strachuje se, aby snad syn cestu nezaplatil životem, vyslal staré moudré muže a kázal jim vrátit se do jeseně, neboť se obával hladu, jež by v zimě jistě nastal. Křesomysl přemýšlel o tom, že povolá Horymíra zpět, ale styděl se. Když však uslyšel stížnost kovkopů, přislíbil jim, že se jim stane po právu a nahradil jim škody. Horymírovi byl

určen trest smrti a ztráta majetku. Přestože chtěl vyslechnout i Horymíra, pro trest byl rozhodnut.

„Než tento rozsudek vyslovil, musil ovšem slyšeti obviněného. Leč v úmyslu jeho byl tento výrok nezvratný, ať by Horymír namítal cokoli. Tak byl rozhněván, i bolelo jej, že za jeho vlády díti se mohla křivda, jaká byla neslýchána po dlouhá léta v České zemi, kde vládl mír a dobrá vůle od knížat až k nejchudšímu člověku, bydlícimu v lesním nějakém doupěti, neměl-li obratnosti síly, rozumu a štěstí, aby se domohl lepšího bydla. Umřít měl tedy Horymír, být odpraven jako hrozný zločinec jako otcovrah.“ (Podlipská 2013: 46)

Knížecí čeleď byla vyslána pro Horymíra, jenž netuše, co se chystá, stavěl dál obydlí pro své rodiče, když ho čeleď knížete odklícila a svázala. Pak odváděli ho na Vyšehrad, přičemž Čestmír vypraviv se tamtéž, ale kratší cestou, požádal o uvedení ke svému příteli Neklanovi. Neklan pověděl Čestmírovi vše, co se událo, a také to, jak se otec hněval, když projevil slabost, a za Horymíra se přimlouval. Oba vyčkávali, až Horymíra přivedou na hrad a když se tak stalo, odvedli ho stráže rovnou do vězení, kam za ním přišel Čestmír i Neklan. Řekl jim, ať nad ním nebědují, neboť jednal spravedlivě. Neklanovi kladl na srdce, aby se nepřel s otcem a Čestmíra poslal do Neumětels pro svého milého Šemíka. Druhého dne zasedl soud. Křesomysl i přes vědomí, že soudí dobrého přítele, pronesl žalobu a pak vyzval Horymíra, aby se obhájil; ten však odmítl a Křesomysla to popudilo.

„Co bych mohl říci na svou obranu, jasné kníže, vyslovil jsem tobě, když jsem se vrátil z ciziny, důkladně upřímně, neboje se tvého hněvu. Ty jsi mne zavrhl pro mou upřímnost. Nebudu nyní opakovat, co tě popudilo již jednou Shromáždění slavné lechů a vladyk, zná zajisté již také moje důvody, jsou známy po celé zemi. Odhodlal jsem se k činu tomu, maje za to, že jest obecně prospěšným a k dobru i těch, kterým z něho škoda vzešla, neb opustí-li hornictví a budou-li si hleděti orby, lépe jim bude a nám všem.“ (Podlipská 2013: 52-53)

Křesomysl vyzval soud k vyjádření, ale slova se ujal Neklan a vylíčil, jak kovkopové zaútočili na Neumětely. Horymír však tuto omluvu svého činu odmítl. Řekl, že jestliže lid nechce věřiti, že jeho čin byl pro dobro země, pak za něj chce položit život. Křesomysl odsoudil Horymíra k smrti. Shromáždění se to nelíbilo, ale odporovat knížeti se neodvážili. Horymír byl vyveden na dvoranu, kde se měla poprava konat a Křesomysl mu přislíbil splnit poslední přání, neboť Horymír požádal o možnost rozloučit se se svým věrným druhem Šemíkem a projet se na něm.

„Díky tobě, kníže můj milostivý. Mám žádost opravdu, a tu milost přijímám. Poslal jsem si již včera pro svého koně Šemíka. Jest darem z ruky tvé a byl mi po mnohá léta druhem, přítelem, ochráncem a věrným služebníkem. S ním dovol mi se rozloučit. Posud ho tu není. Nuže, dej mi jen tolik lhůty, co božské slunce postoupí s hůry nebes třetí díl své dráhy k západu, a nepříjde-li Šemík do té chvíle, dej vykonati rozsudek svůj nade mnou. Ale vrátí-li se Šemík, dopřej mi, abych s ním směl objeti dvůr posvátného Vyšehradu jen třikráte dokola. Pak umřu rád a umřu lehce.“ (Podlipská 2013: 55)

Čestmír spěchal do Neumětel, aby dostal úkolu, který dostal od svého druha a učitele. Na příkré stezce si jeho kůň málem zlomil nohu, ale Čestmír, obávaje se však, že šlo o zlé znamení, pokračoval v cestě. Začalo hustě sněžit a Čestmír ve vánici zabloudil, brodil se sněhem a troubil na rok a uslyšev psi štěkání, zaradoval se, že přeci jen trefil domů. Když však potkal člověka a zjistil, že je v Radotíně, omdlel a ráno probudiv se u zemana v domě, začal bědovat, že vše zmeškal a připravil Horymíra o poslední potěchu. Zeman byl na popravu také pozván a tak se všichni vypravili na Vyšehrad. U hradu však byla řeka příliš rozvodněna a oni se nemohli dostat na druhou stranu, Čestmír spadnuv z koně musel být ošetřen. Horymírova lhůta se mezitím naplnila, avšak Křesomysl lhůtu prodloužil do západu slunce. Jako zázrakem se Šemík sám dostal k Vyšehradu a na něm pak Čestmír přebrodil rozbouřenou řeku a přivedl koně Horymírovi. Křesomysl, když je viděl spolu, pochopil, co se mu Horymír snažil celou dobu říci a chtěl mu dát milost, ovšem pak by pro lid byl vrtkavým, a proto rozhodl, že st'at bude i Šemík, aby Horymíra následoval. Čestmír chtěl být též st'at spolu se svým druhem. Když se Horymír vyhoupl na Šemíka, měl zvláštní pocit, jenž mu říkal, že nezemře. Dvakrát objel valy a po třetím objetí, pobídnuv Šemíka, skočil s ním z vyšehradské skály, překonal řeku a jako přízrak zmizel v lesích.

„Přeskočil hrazení dvora, první a všechny valy i překážky. Nebyly to již skoky, zdálo se to býti letem. Užaslí diváci viděli koně s jezdcem toliko ve vzduchu a nezaznamenali, zdali kůň také země se dotýkal. Byl to úžasný, božský zjev.“ [...] „Přeskočiv nedobytné valy vyšehradské, Šemík dále více letěl, než skákal ze skály, kde byla nejpříkřejší a přirozeným útvarem tří teras tvořila.“ (Podlipská 2013: 68-69)

Křesomysl děkuje Svantovítovi, že zabránil popravě a prohlásil, že toto jest vůle boží a Horymírovi ať se neodvažuje nikdo ublížit, jinak ho bohové ztrestají. Krátce na to se vrátila výprava, jež byla vyslána ke Karlovi se zprávou, že vojsko táhne na Lutice, aby je podmanili. Nyní tedy Křesomysl musel dát za pravdu Horymírovi, který před tímto varoval. Mezitím Horymír uháněje jako vítr, vzdaloval se od Vyšehradu a vrátil se do Neumětel, kde ho všichni radostně uvítali. Šemíka zavedl do své jizby a zasednul k jídlu, vyprávěl rodičům, co se událo a ubezpečoval je, že mu nic nehrozí. Na naléhání rodičů se skryl u uhlíře v lese, zatímco v Neumětelích čekali, až pro Horymíra znovu přijdou z Vyšehradu. Teprve druhého večera přijela výprava z hradu, v níž byli Neklan i Čestmír, nepřijeli však Horymíra zatknout, nýbrž přinesli zprávu o míru. Neklan pak prohlásil, že kníže udělil Horymírovi milost a zve ho do své rady, dále jim sdělil, že Křesomysl načas zastavil dolování a nařídil kovkopům, aby si hleděli orby. Neklan přivez s sebou mnoho jídla, hostil Horymírovi rodiče a když se Horymír vrátil domů, byli oslavováni s Šemíkem jako bohové.

„Vzdávali totiž Horymírovi poctu jako bohu jakémusi a Šemík byl oslavován vedle něho jako kohout posvátný vedle Svantovíta, jako jeho jedenácte bílých koní, již ho vozí po nebeské dráze.“ (Podlipská 2013: 78)

Po třech dnech se Horymír s doprovodem vydal na Vyšehrad, byv cestou vítán lidmi. Křesomysl jej vřele na Vyšehradě přivítal a několik dní se oslavovalo. Když nastala zima, pomáhal Křesomysl ochotně chudým, jimž dával ze svých zásob, na jaře se již mnoho urodilo a lidé byli spokojeni. Jak léta minula, země Česká stále vzkvétala, ale u Luticů zuřila krutá válka a český lid se bál stejného osudu. Avarové se tlačili na území v Rakousích a Uhrách. Karel Veliký žádal účast Křesomyslova na tažení, tak skončil mír v české zemi na dlouhých pět let, než Avarové byli přemoženi.

„Čechové s Horymírem a Čestmírem v čele se velmi proslavili, velká část vítězství náležela tedy jim. Křesomysl dočkal se ho na sklonku svých let, za své rázné a moudré vlády. Byla totiž sláva po celé zemi České a mnohá slavnost odměnila vojsko i lid za přestálé útrapy. Vše vracelo se do starých kolejí a k milé práci míru.“ (Podlipská 2013: 81)

Neklan vracel lid ke stavbám, řemeslu a umění, avšak postupně na české území přicházeli cizinci a přinášeli nesvornost. Po smrti Křesomysla se vlády ujal Neklan, a ač miloval

mír, byl vržen do víru válek. Karel veliký, toho času papež a císař, toužil podmaniti si celý svět a celou Evropu přivést ke křesťanství. I Čechy chtěl si podmanit, a tak museli stateční čeští muži do boje a Neklan, jenž nebyl povahou vojevůdcem, předal velení Vlastislavovi, svému příbuznému. Roku 805 do naší vlasti vtrhli Němci a Horymír, jenž padnuv v boji s nimi i s milovaným Šemíkem, ohromil je svým vítězstvím natolik, že dovolili odnésti ho a pochovat.

„Takové bylo Horymírovo vítězství, že Němci nabídli příměří, takže bylo možno padlého hrdinu i s jeho koněm přenést do Neumětel, kde byl slavně pochován, kde posud nějaký kámen věští jeho i Šemíkovu památku v lidu věrně zachovanou. Tak Horymír končil život svůj, který mu byl druhdy zázračně zachován, v nejsvětější oběti za obranu svého národa.“
(Podlipská 2013: 86)

Čestmír a Vlastislav nastoupili po Horymírovi, ale cítili se osiřelí a oplakávali ho, přesto však sbírali nové síly a do bojů se zapojovali noví hrdinové, Záboj a Slavoj.

O knížeti Křesomyslovi, o Horymírovi a jeho věrném koni Šemíkovi poprvé píše Václav Hájek z Libočan v roce 1541. Jako další se této látce chopil Alois Jirásek. Oba texty se dosti podobají, ale je v nich několik odlišností. Hájkův text začíná sešlostí vladkyň u knížete Křesomysla, kdežto Jirásek zmíní jména vladařů od Přemysla po Křesomysla. Odlišná je i situace, v níž si vladkyňové stěžují na nedostatek chleba; zatímco u Hájka Křesomysl vladkyň vyslechne a přislíbí nápravu, v textu Jiráskova kníže stížností nedbá a lidé odejdou s nepořízenou. Zaměříme-li se na postavu Horymíra, jehož Jirásek „zasadil“ do vesnice Neumětely a o příbytku se nezmiňuje, objevíme i zde rozdíl, neboť Hájek přisoudil Horymírovi hrad Neumětel a jeho „sedění“ umístil mezi města Beroun a Příbram. V líčení Horymírova útoku na kovkopy se texty rozcházejí v líčení pomocníků Horymírových. Jirásek uvádí, že Horymír útočil za pomoci mužů svého rodu, avšak Hájek mluví o pomoci „duchů nočních“. Horymírův příběh je Hájkem zasazen do roku 846 a 847, naproti tomu Jirásek neuvádí žádný konkrétní rok. Ač zajímavá, nezbudila Hájkova pověst velký zájem u lidu, teprve Jirásek a později Zdeněk Nejedlý rozšířili ji do povědomí recipientů. Při výkladu pověsti je třeba mít na paměti, že nelze vycházet z datace, již uvedl Hájek, spíše je potřebné zaměřit se na hrdinu, „fyziokratickou“ tendenci, tvořící náplň pověsti a motivy, jež se v ní objevují. Velmi nápadné jsou fantastické motivy, jež jsou typické i pro žánr pohádky. V pověsti je lze

nalézt u Šemíka, jenž má dar řeči a jeho skok z vyšehradské skály jest také prvkem pohádkovým. Šemíkův takřka zázračný skok, může být vodítkem k eposu o Tristanovi, a Isoldě, tedy ke středověké epice. V eposu keltského původu, který se k nám dostal v 15. století, najdeme pohádkových motivů celou řadu, ovšem motiv, jenž koresponduje s Hájkovou pověstí, je Tristanův skok ze skály a poté útěk s pomocí věrného koně. Důvodem Tristanova útěku je trest v podobě upálení za „hříšný styk“ s Isoldou. Únik trestu a následní útěk je motiv totožný s pověstí o Horymírovi. Motivů, které spolu korespondují lze nalézt více, neboť pověsti obsahují několik takřka totožných situací – dobré vztahy s králem či knížetem, upadnutí v nemilost, odsouzení, útěk a odpuštění a obnovení dobrých vztahů. Dalším fantastickým motivem, který najdeme je motiv „nočních duchů“, kteří pomáhali Horymírovi zasypat doly. Doklady z 16. století potvrzují, že existovala představa tzv. důlního ducha, jenž rozhněván, zavaluje kamením dílo horníků. Hornické pověsti uvádí, že důlního ducha, též zvaného permoník, si musí horník usmiřovat tak, že se s ním spravedlivě dělí, obvykle o chléb. Zde tedy vidíme další paralelu k Hájkově pověsti, neboť kovkopové chlebem opovrhují, a proto Horymír, jenž chce lid vést k úctě k daru božím, zavalí doly s pomocí nočních duchů. Důležitým motivem, tentokrát nefantastickým, je Vyšehrad. Hrad tyčící se na vysoké skále nad řekou, je dějištěm pověsti a motivem, který nelze opomenout, neboť bez něj by skok Horymíra a Šemíka nebyl tak dramatický. Vezmeme-li v potaz všechny motivy, dále fakt, že tristanovský motiv se dříve v Čechách nevžil a v neposlední řadě uvážíme-li, že teprve v roce 1373-1374 označil kronikář Pulkava Vyšehrad za sídlo předhistorických knížat, zjistíme, že pověst nemohla vzniknout dříve než v 15. století. Za nejkrajnější mez bychom mohli považovat století 14. a to s ohledem na postavu koně Šemíka. Motiv zázračného koně se v naší zemi objevil právě ve 14. století a jest to motiv převzatý z německé hrdinské epiky, konkrétně z eposu *Rosengarten*, přičemž jméno koně je velmi podobné – Schemig. Lze tedy říci, že kronikářům, mezi nimi Václavu Hájkovi z Libočan, se podařilo dobu mezi Přemyslem a Bořivojem, vyplnit historkami o Blobojích, Horymírech a dalších hrdinech, i když skutečnost v letech 843-849 byla zcela odlišná. Vladimír Karbusický říká, že je nepochopitelné, že ještě i jeho doba věřila raději údajným „domácím lidovým tradicím“, než ověřené skutečnosti o společenském zřízení a vojvodech zcela jiných jmen, než Křesomysl či Neklan Gostivít (Karbusický 1966: 227-239).

Sofie Podlipská rozvinula původně poměrně krátkou pověst v dílo, v němž recipienta provede dobou podstatně delší, než Hájek a Jirásek. *Horymír Neumětelský*

je historická próza, která čerpá náměty z českých pověstí, které Podlipská zpracovala do poutavé povídky, v níž se dočteme o půvabných a ušlechtilých postavách, jakými se honosí jen málo národů; řečeno slovy autorky. Dílo vyšlo v roce 1900 a vydalo ho nakladatelství A. Storch syn v Praze, v roce 2013 dílo vyšlo v nakladatelství Dobrovský. Podlipská příběh rozdělila do patnácti kapitol, přičemž každá má název, jenž recipientovi napoví, co zásadního se odehraje. Autorka k dílu napsala doslov, v němž příběh stručně dovyprávěla a zároveň odkázala recipienta na *rukopis Královédvorský*, který považuje za poklad národa Českého a který je pokračováním jejího příběhu (Podlipská 2013: 89). Ve vydání z roku 1900 uvádí jako zdroj *Kroniku českou* Václava Hájka z Libočan, neboť je to významné národní dílo, ačkoli je pochybné věrohodnosti (Raida 2014: 20).

8. ANALÝZA POVÍDKY HORYMÍR NEUMĚTELSKÝ

Povídka *Horymír Neumětelský* je zasazena do českého dávnověku, přesněji do doby, kdy v zemi vládl kníže Křesomysl. Autorka uvádí konec osmého a začátek devátého století. Čas v průběhu díla plyne, aniž by byl zmiňován či zdůrazňován. Teprve ve třinácté kapitole dochází k časovému posunu, na který je upozorněno, jde o posun o několik let dál, ale přesnější údaj chybí. Určení plyne pouze z informace, že jde o dobu, v níž se Luticové museli vzdát Karlu Velikému. Ve 14. kapitole se přesouváme do doby, kdy v České zemi vládl Neklan, a Karel Veliký byl prohlášen za císaře; pravděpodobně je to rok 800. Konkrétní rok uvádí autorka až ve chvíli, v níž popisuje, jak se do Čech dostali třemi proudy Němci – je to rok 805. Příběh končí příchodem nových hrdinů – Záboje a Slavoje – kteří jsou odkazem k rukopisu *Královédvorskému*, který je, jak sama autorka v doslovu říká, pokračováním jejího vypravování. V díle nejsou dlouhé popisné pasáže ani příliš detailních popisů. Hojně Podlipská využívá obrazných pojmenování a přívlastků či zajímavých složenin; jako příklad uveďme *modrojasná obloha* či *čarokrásný obraz, stříbropěnná Vltava, slunojasný pohled, nejvonnější květy* atd. Popis noci při cestě Horymíra a jeho pomocníků k příbramským dolům, lze chápat jako romantický motiv, neboť příroda jakoby napomáhala snaze jezdců, nebýt vidění: „*Byla noc tak temná, že se zdálo, jakoby černá rouška byla zavěšena každému muži před očima.*“ „*Nikdo v zástupu nemluvil, a výprava podobala se jakémusi tažení tajemných stínů krajinou temnou.*“ Protikladná je situace, v níž Čestmír zabloudí v hustém sněžení, když je Horymírem vyslán do Neumětel pro Šemíka. Dochází ke zdramatizování děje, neboť Horymírův čas se naplňuje a Čestmír zabloudí. Autorka pracuje s napětím, neboť Čestmíra čeká ještě další peripetie, než se mu podaří splnit poslání. Řeka pod Vyšehradem je rozbouřená a nelze ji přebrodit, když se o to Čestmír pokusí, spadne z koně a omdlí. Celou povídkou prostupuje obdiv ke kráse přírody a naší vlasti, což může být považováno za *biedermeierovský* motiv, neboť příroda je líčena idylicky, ukazuje to příklad: „*Slunce vystoupilo zatím výše na modrojasné obloze a pozlacovalo vrcholky žlutokvětých lip skvělým svitem své záře a vyluzovalo obraz sebe samého z lesklých bání knížecího Vyšehradu, kdež sídlil statečný Neklanův otec Křesomysl.*“

V díle nalezneme několik zásadních motivů, přičemž nejdůležitějším je půda. Půda, kterou v potu tváře získávali a zvelebovali předci, a která jest zdrojem obživy. Díky úrodné půdě se lidem dostává daru božího – chleba. Kolem půdy se „točí“ celý příběh,

neboť Horymírovou snahou přivést lid zpět k obdělávání polí, vzniká konflikt, na který navazují další peripetie, jež vyústí v napínavý děj. Dalším výrazným motivem je láska k vlasti. V úvodu knihy se setkáváme s postavami bájně české minulosti – Krokem, Libuší, Sámem, Přemyslem či praotcem Čechem, o nichž Horymír s oblibou vypravoval Čestmírovi a Neklanovi. Lidé uctívají slovanské bohy, jako kupříkladu Peruna, Svantovíta nebo Děvanu. Česká země je opěvována a popisována přívlastky jako jsou kupříkladu *krásná krajina, požehnané Čechy, stříbropěnná Vltava, zlatonosná Otava*. Naše vlast jest vyobrazena velmi idylicky, podobně jako lidé, kteří *u dveří neměli zámků ani závor, kde člověk člověka se nebál, usínali, aniž by se báli zlodějů či vrahů*. Horymír po návratu z ciziny líčí války, boje o moc, násilí, šíření křesťanství pomocí krvavých bojů, a tak vzniká ostrý kontrast, neboť o Čechách se vyjadřuje jako o ideálním místě, kde nenávidí, vraždy, utiskování či pronásledování jsou jen slovy. Recipientovi tak může vytanout na mysli, že Horymír líčí ráj na zemi. Podlipská předkládá obraz země, v níž se lidé chovají tak, jak je to správné, jsou čestní a spravedliví. Můžeme tedy předpokládat, že obraz takovéto ideální společnosti, má recipienta poučit a ukázat mu, kam by mělo jednání směřovat.

Zaměříme se nyní na postavu Horymíra, který je vylíčen jako člověk milující svou vlast, půdu a poctivou práci. Na jedné straně hrdina, jenž se vydával s Čestmírem a Neklanem na lov do lesů, hrdina, který statečně brání svou zemi, když je napadena nepřáteli; na straně druhé je to vzdělaný muž, jenž cestuje do cizích zemí a přiváží zboží, látky, šperky a zkušenosti učenců, díky kterým naši vlast zvelebují. Horymír uctívá slovanské bohy a váží si historie a zakladatelů vlasti. Jak již bylo řečeno, Horymír si váží půdy, ale nejen té, nýbrž i obyčejné poctivé práce, kterou sám vykonává a vede k ní i ostatní. Vše co bylo výše zmíněno, ukazuje, že autorka v postavě Horymíra zpodobnila všechny vlastnosti ideálního lidství. Charakterové vlastnosti autorka vylíčila detailně, ale vzhled postav je popsán poměrně stručně. Dozvíme se tedy, že Horymír je junácké postavy a má mužnou krásnou tvář s vousy, o kterých se autorka zmíní až v jedenácté kapitole.

S Horymírem je neodmyslitelně spjat kůň Šemík, bílý jako sníh, s ocasem a hřívou barvy zlata. Šemík oplývá obdivuhodnými vlastnostmi, bystrým rozumem a úžasným citem, je zázračně rychlý a moudrý. Jest řečeno, že takové zvíře mohl vychovat jen člověk, jenž si váží zvířat jako svých pomocníků a také s nimi tak nakládá. Šemík je obdařen zvláštními vlastnostmi, jež mohou působit jako nadpřirozené. Dokázal vycítit

nebezpečí, které Horymírovi hrozilo, a tak mu nejednou zachránil život. Svým neklidným chováním varoval Horymíra, když se kovkopové chystali zavraždit ho. Ve chvíli, kdy měl být Horymír popraven a Čestmír ležel zraněn v rybářské chatě, jako zázrakem Šemík sám přicválal k Vyšehradu.

Kníže Křesomysl je autorkou představen jako panovník, jenž se zajímá o cizokrajné zboží, je štědrý v odměňování píce, není krutý a nevede války. Je tedy přesným protikladem Karla Velikého, jenž je krutým vládcem. Po vzoru svých předchůdců podporoval Křesomysl získávání zlata a drahých kovů z lůna země. Toužil znásobit bohatství české země kovy a zlatem, na rozdíl od Horymíra, jenž se zajímal o to, aby lid přes zimu nehladověl. Po tom, co Horymír zasype příbramské doly, odsoudí Křesomysl svého někdejšího přítele k smrti. Čím více se poprava blíží, začíná pochybovat, ale ví, že rozhodnutí vzít zpět nemůže. V duchu prosí bohy, aby se stalo něco, čím by byl Horymírův život zachráněn. Když se tak stane, hluboce se mu uleví. Křesomysl je postava potýkající se, s rozporem rozumu a srdce, ví, že si musí udržet postavení a lid ho nesmí vnímat jako vrtkavého, na druhé straně však touží po smíření s přítelem a záchraně jeho života. Ze sporu jenž měl skončit na popravišti, vyplynul idylický závěr. Křesomyslova syna Neklana pojí silné pouto s přítelem Čestmírem. Čestmír je odvážný a po vyhnání Horymíra z Vyšehradu s ním odchází, vydávaje se v jeho stopách. Neklan je něžné povahy, jemného citu, a přestože byl na počátku své vlády nucen válčit, následující roky byly ve znamení míru. Podporoval umění, řemesla a budování staveb a stejně jako Horymír uctíval slovanské bohy.

Sofie Podlipská napsala napínavý příběh o statečném a čestném člověku, jenž se svým věrným koněm Šemíkem dokázal věci, které se mnohdy zdají neuvěřitelné. Horymír je zosobněním těch nejlepších lidských vlastností, což jen potvrzuje didaktickou funkci díla a snahu poučit recipienta, k jakým cílům by mělo směřovat jeho chování. Příběh je vyprávěn vševědoucím vypravěčem, jenž zná myšlenky a pocity postav. Recipient je po celý příběh udržován v napětí a očekávání dalších zvrátů. Zároveň v některých pasážích vypravěč navazuje s recipientem kontakt, neboť klade otázky, které jistě v průběhu čtení recipienta též napadly. Uvedme konkrétní příklad: „*Kdeže meškal Čestmír? Kde byl Šemík?*“ Tyto otázky klade vypravěč na počátku deváté kapitoly, v níž je líčeno, jak Čestmír spěchaje do Neumětel pro Šemíka, zabloudil. Lze tedy říci, že Podlipská se inspirovala námětem staré české pověsti, ale vytvořila příběh naprosto specifický, do kterého se promítly některé rysy její osobnosti. Patrné je to v líčení přírody,

či českých dějin, kterých si velmi vážila a spatřovala v nich poklad českého národa. Lze tedy říci, že Podlipská se inspirovala námětem staré české pověsti, ale vytvořila příběh naprosto specifický.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce byl dílčí analytický pohled do obsáhlého literárního díla výjimečné ženy české literatury 19. století, Sofie Podlipské, jejíž tvorba čítá nepřeberné množství povídek, románů, novel, ale též přednášek, loutkových her pro děti a vychovatelských spisů.

V první části práce jsme se zaměřili na pojem realismu, vstupující do literatury ve 2. polovině 19. století. Tento směr specificky uchopuje vztah jedince a jeho společenského okolí, přičemž jedinec je chápán jako individuum, jež je podmíněno konglomerátem okolních sil, a to jak přírodních, tak společenských. Po literárně poetologické stránce směřuje realismus k typizaci a zejména prostřednictvím popisu navozuje dojem věrohodnosti. Poté jsme pozornost přesunuli na rozvoj kulturního života v 60. letech, přičemž byla zmíněna některá periodika, která začala vycházet, či jaký vliv měl almanach *Máj* na tehdejší společnost. Neopomněli jsme zmínit uvádění zahraniční literatury do českého prostředí, především pak díla George Sandové. Zaměřili jsme se též na realistický román v českém prostředí, s nímž se pojí jména Karoliny Světlé, Aloise Jirásky, Terézy Novákové a dalších.

Osobnosti Sofie Podlipské jsme věnovali několik dalších kapitol, v nichž jsme ji představili nejen jako významnou spisovatelku, ale též jako výjimečnou, emancipovanou ženu. V české literatuře platí za vzor vysoké mravní síly a ženské ušlechtilosti, což dokazuje její osvětová činnost. Svou pozornost zaměřovala Podlipská i na překladovou činnost, konkrétně jsme zmínili její překlady děl George Sandové. Ačkoli byla Podlipská ve své době velmi váženou a opěvovanou autorkou, knižní publikace ji v mnoha případech opomíjí; to však neplatí pro dobová periodika, v nichž jméno této ženy, nebo recenze jejích děl, najdeme poměrně často. Jmenovitě jsme uvedli periodika *Ženský svět*, *Květy*, *Světlozor*, *Lumír*, *Beseda učitelská* a další. V závěru první části práce jest uvedena kapitola pojednávající o vlivu Sofie Podlipské na další autory, kupříkladu na Jaroslava Vrchlického.

Ve druhé části práce jsme analyzovali dílo *Horymír Neumětelský*, v němž autorka čerpá námět z české historie. Postavu Horymíra a jeho věrného koně Šemíka nalezneme poprvé v roce 1541 u Václava Hájka z Libočan, po němž se tímto tématem zabýval i Alois Jirásek ve *Starých pověstech českých*. Václav Hájek z Libočan převzal motiv zázračného

koně z německého hrdinského eposu *Rosengarten*; Šemíkův skok z vyšehradské skály zase byl typologickou obdobou z eposu o Tristanovi a Isoldě. Po Hájkovi se v konci 19. století látka rozšířila a zpopularizovala především díky podání Aloise Jiráska. Oba texty se v mnohém podobají, přesto jsme však našli několik odlišností. První odlišnost jsme odhalili v úvodu, v němž se u Hájka píše o sešlosti vladyků u knížete Křesomysla, naopak Jirásek ve svém úvodu podává rodokmen mytických českých knížat od Přemysla po Křesomysla, zjevně inspirovaný nejen středověkými kronikami, ale i biblickými genealogiemi. Další odlišnost se ukázala v reakci knížete Křesomysla na stížnost vladyků na nedostatek chleba. Zatímco v Hájkově verzi Křesomysl přislíbí nápravu, u Jiráska odejdou s nepořízenou. Naopak shodná je u obou autorů práce s fantastickými motivy. U Jiráska i Hájka má kůň Šemík dar řeči a jeho skok z vyšehradské skály je motivem fantasticky pohádkovým. Další fantastický motiv jsme našli u Hájka, jenž v líčení Horymírova útoku na knížecí doly, užil motiv „nočních duchů“, zatímco Jirásek pomocníky učinil muže z masa a kostí. V souvislosti s tímto motivem „duchů“ jsme zjistili, že v 16. století existovala představa tzv. důlního ducha, jemuž se též říkalo „permoník“; ta bezpochyby prologovala i do 19. století (dokladem může být i dobově populární hra Ferdinanda Raimunda *Der Alpenkönig und der Menschenfeind* z roku 1829); Jiráskův text se ale eliminováním nadpřirozeného motivu přiblížil normám historického realismu. Zatímco u Hájka i Jiráska jde o text poměrně krátký, Sofie Podlipská rozvinula příběh do obsáhlejšího napínavého vypravování a postavila Horymíra do zcela jiného světla. Podlipská povídku rozdělila do patnácti kapitol, přičemž v první kapitole vyličila, jak syn knížete Křesomysla Neklan a jeho přítel Čestmír očekávají návrat svého učitele a přítele Horymíra z ciziny. Teprve ve druhé kapitole upřesnila dobu, v níž se děj odehrává, tedy konec 8. a počátek 9. století. V poslední kapitole a v doslovu autorka příběh dovyprávěla s odkazem na rukopis *Královédvorský*, jenž označila za pokračování svého vyprávění. Co se týká popisů prostředí a přírody, nevyskytují se v díle dlouhé popisné pasáže. Popisy přírody nejsou detailní ani příliš rozsáhlé, ale hojně je v nich využito přívlastků či zajímavých složenin, což jsme doložili příklady. Obdiv ke kráse přírody jsme charakterizovali jako *biedermeierovský* motiv. V analýze jsme se zaměřili na podstatnou složku díla, kterou jsou motivy pudy a lásky k vlasti. Dále jsme se zaměřili na typologii postav. Horymíra autorka charakterizovala jako člověka, jenž je na jedné straně hrdina, který neváhá bránit svou vlast před nepřáteli, na straně druhé je to muž, který si nesmírně váží pudy a historie České země. Lze říci, že Podlipská vykreslila Horymíra jako obraz ideálního člověka.

Šemík je s Horymírem nerozlučně spjat. V díle je popsán jako zvíře obdivuhodných vlastností, bystrého rozumu a úžasného citu, což bylo identifikováno jako fantastický motiv. Knížete Křesomysla autorka představila jako člověka potýkajícího se s rozporem srdce a rozumu, neboť na jedné straně si musí udržet postavení a na straně druhé touží zachránit život přítele. Vylíčení ideálních vlastností člověka a idylické vyznění celého příběhu vede k závěru, že jde o dílo s didaktickou funkcí, jež má za úkol poučit recipienta a ukázat, kam by mělo jeho jednání směřovat. V textu se tak mísí prvky vlastenecky romantické, ideálně moralistní a v neposlední řadě i biedermeierovsky estetizující.

BIBLIOGRAFIE

Primární literatura

PODLIPSKÁ, Žofie: *Horymír Neumětelský*. Praha: Dobrovský, 2013.

JIRÁSEK, Alois: „O Křesomyslu a Horymírovi“. In: *Staré pověsti české*, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1953, s. 64-70.

Sekundární literatura

BRABEC, Jiří, JANÁČKOVÁ, Jaroslava, JANKOVIČ, Milan, KREJČÍ, Karel, PEŠAT, Zdeněk, POHORSKÝ, Miloš: *Dějiny české literatury III. Literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961.

FISCHEROVÁ, Andrea: Hlas Karoliny Světlé. *Host*. 2007, XXIII, 10, s. 50-52.

FOŘT, Bohumil: *Fikční světy české realistické prózy*. Praha: Akropolis, 2014.

HAMAN, Aleš: *Trvání v proměně: Česká literatura devatenáctého století*. Praha: ARSCI, 2007.

HOLEČKOVÁ-HEIDENREICHOVÁ, Jelena: *Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících*. Praha: Topič, 1941.

HRABÁK, Josef, JEŘÁBEK, Dušan, TICHÁ, Zdeňka: *Průvodce po dějinách české literatury*. Praha: Panorama, 1984.

KARBUSICKÝ, Vladimír: *Nejstarší pověsti české*. Praha: Mladá fronta, 1966.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška: „Z osobních vzpomínek E. Krásnohorské: Črta k podobizně Náprstkově“. *Ženské listy*. 1897, 25, s. 1-3, 66-68.

LEHÁR, Jan: *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013.

„List George Sandové paní Žofii Podlipské“. *Národ*. 1865, 2, 52, s. 2.

MOKRÝ, Otakar. "Nalžovský". *Lumír*. 1879, 7, s. 63.

„Nedostižitelná“. *Lumír*. 1860, 10, č. 37-39, s. 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 898, 899, 900, 901, 902, 920, 921, 922, 923, 924, 925.

NOVÁK, Arne: *Myšlenky a spisovatelé*. Praha: J. Otto, 1913.

NOVÁK, Arne: *Dějiny českého písemnictví*. Praha: Brána, 1994.

NOVÁK, Arne: *Přehledné dějiny literatury od nejstarších dob až po naše dny*. Brno: Atlantis, 1995.

NOVÁKOVÁ, Teréza: „Spisovatelky ve službě realismu – naturalismu“. *Domáci hospodyně*. 1891, 8, č. 2-7, s. 29, 44, 62, 76, 95, 11.

„Oslava Vojty Náprstka“. *Hlas národa*. 1896, 107, s. 2.

„Příbuzní“. *Lumír*. 1878, 6, s. 432.

RAIDA, Jakub: *Historická próza Sofie Podlipské*. Olomouc, 2014. Diplomová práce. FF Univerzity Palackého v Olomouci.

„Sofie Podlipská“. *Světozor*. 1871, 5, s. 522.

SVADBOVÁ, Blanka: *Sofie Podlipská*. In: *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce*. Díl 3., M-Ř (svazek II P-Ř). Praha: Academia, 2000, str. 959-963.

„Teverino“. *Světozor*. 1869, 3, s. 242.

„Úmrtí (zpráva)“. *Literární noviny*. 1897, 5, 289, s. 3.

VRAJOVÁ, Jana: „Diskuze o realismu o "patro níž": Pojetí realismu v myšlení Terézy Novákové a Sofie Podlipské“. *Bohemica litteraria*. 2014, 17, s. 131-147.

„Žofie Podlipská“. *Humoristické listy*. 1881, 23, 41, s. 322.

Internetové zdroje

Retrospektivní bibliografie české literatury [online]. [cit. 2016-02-16]. Dostupné z: <http://retrobi.ucl.cas.cz/retrobi/domu.3>

Souborný katalog České republiky - portál CASLIN [online]. [cit. 2016-02-16]. Dostupné z: <http://www.caslin.cz/>

Ústav pro českou literaturu [online]. Praha [cit. 2016-02-16]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/>